

Kemalist Devrim'den sosyal demokrasiye

Yıldırım Koç

Vatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Türkiye'de günümüzde en ciddi siyasi tehlikelerden biri, emperyalizmin "iyi polis"i olan sosyal demokrasiyi Kemalizmle özdeş veya Kemalizm'in günümüz koşullarında geliştirilmiş biçimi olduğunu sanmaktır. Halbuki, Kemalist Devrim'in belirleyici özelliği emperyalizm karşıtlığıdır; sosyal demokrasinin belirleyici özelliği, emperyalizme teslimiyet ve hatta emperyalizm destekçiliğidir. Mihenk taşı veya turnusol kağıdı, kuramda, söylemde ve pratikte emperyalizme karşı alınan tavidir. Kendisini sosyal demokrat kabul edip emperyalizme karşı olduğunu ileri sürenler, sosyal demokrasinin ne olduğunu bilmeyenlerdir.

Türkiye'de günümüzdeki siyasi görev, tüm halkçı, milliyetçi ve bilimsel sosyalist kesimlerin, emperyalizme karşı en geniş birlikteliğinin sağlanmasıdır. Emperyalizmin bölücü terör örgütü ve Fethullahçı casusluk ve terör örgütü eliyle doğrudan yaptığı saldırılar, bu birlikteliğin gerçekleştirilmesinin nesnel koşullarını yaratmıştır.

Bölücü terör örgütünün "demokrasi" mücadelesi gibi sunduğu saldırılarının emperyalizmin oyunu olduğu ortadadır. Fethullahçı cemaatin emperyalizmin casusu ve teröristi

olduğu da 15 Temmuz darbe girişimiyle teşhir olmuştur.

Günümüzde yapılması gereken, sosyal demokrasinin de Kemalizm'in düşmanı ve emperyalizmin "iyi polis"i olduğunu anlatmaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'nin siyasal ve sosyal tarihinde son derece önemli bir yeri vardır. Türkiye'nin milli demokratik devriminin en önemli aşaması olan Kemalist Devrim'in gerçekleştirilmesinde CHP'nin belirleyici rolü oldu. Ancak nesnel bazı etmenlere, emperyalist güçlerin müdahalelerine, CHP'nin yönetici kadrolarının yetersizlikleri ve hatalarına, Türkiye'de sermayedar sınıfın artan gücüne ve siyasal gelişmelere bağlı olarak, CHP'nin siyasi ve ideolojik çizgisi, ne yazık ki iyi niyetli ve vatansever bazı kişilerin de katkılarıyla, Kemalizm'den emperyalizmin iş birliği sosyal demokrasiye doğru evrildi.

Türkiye'de sosyal demokrasinin geçmişi ve günümüzdeki politikaları yeterince bilinmiyor ve hatta yanlış biliniyor.

Bu yazının amacı, sosyal demokrasinin, Osmanlı'da sosyal demokrat partilerin ve Kemalist Devrim'den sosyal demokrasiye geçiş sürecinin ana hatlarıyla incelenmesidir.

Öncelikle vurgulanması gereken bir nokta, kavram karışıklığıdır.

Günümüzde emperyalist ülkelerde “sosyal demokrasi” ile “sosyalizm” ve “demokratik sosyalizm” kavramları eş anlamlı ve “bilimsel sosyalizm”in karşıtı olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de ise “sosyalist” ve “bilimsel sosyalist” kavramları eş anlamlı, “sosyal demokrat” kavramı farklı algılanmaktadır. Bazı çevrelerin, emperyalist ülkelerden esinlenerek, “sosyal demokrat” ve “demokratik sosyalist” kavramlarını eş anlamlı olarak kullanma çabaları başarılı olmamıştır. Bazı kesimlerse “sosyal demokrat” ve “Atatürkçü” veya “Kemalist” kavramlarını eş anlamlı olarak gösterme çabasıdır.

Almanya’da sosyal demokrasi

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte işçilerin nüfus ve gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki ağırlığının artması ve sorunlarının yoğunlaşmasıyla birlikte, sorunların çözümünde sınıfın siyasal örgütlenmesi gündeme geldi. Bu doğrultudaki ilk girişimler 1827 yılında ABD’de başladı.

1827-1834 yılları arasında ABD’de 61 yerleşim biriminde İşçi Partileri kuruldu ve siyasi mücadele verdi.¹ Ancak işçilerin sorunlarını kapitalist düzen içinde çözmeye çalışan bu siyasi örgütler ülke çapında bir birliktelik sağlayamadı ve kalıcı etki yaratamadı.

İşçilerin siyasal alandaki kalıcı örgütlenmeleri, önce Almanya’da 1860’lı yıllarda başladı.² Bu örgütlenmeler, bilimsel sosyalizmin kuramını geliştiren Karl Marx ve Friedrich Engels ile bağ kurdular ve bu iki düşünür, bu örgütün politikalarını etkilemeye çalıştı. Ancak bunda istenen başarı ancak 1891 yılında elde edilebildi.

Sosyal demokrasi Almanya’da 1860’lı yıllarda bir işçi hareketi olarak doğdu ve 1891 yılında Marksizmi benimsedi; 1914 yılında ise uygulamada da sermayedar sınıfın ve emperyalizmin destekçisine döndü.

1860’lı yılların başlarında Prusya’da Karl Marx’ın da arkadaşı olan Ferdinand Lassalle adında bir sosyalist, Çalışanların Programı (Günümüz Tarihsel Döneminin Bir İşçi Sınıfı Düşüncesi ile Özel Bağlantısı Üzerine) başlıklı bir broşür yayımladı. Bu broşürde sınıf mücadelesi olgusu kabul ediliyor ve devletin demokratikleştirilmesiyle işçi sınıfının sorunlarına çözüm bulunabileceği ileri sürülüyordu. Bu broşür işçi çevrelerinde etkili oldu.

1863 yılında Lassalle’in önderliğinde Alman İşçileri Genel Birliği (Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein-ADAV) kuruldu. Lassalle’in henüz 39 yaşındayken ölümünün ardından bu örgütlenmenin başına geçen Schweitzer 1867 yılı seçimlerinde Prusya’nın gericisi başbakanı Bismarck’ın desteklenmesi için çalıştı ve 1864 yılı Aralık ayında *Der Sozialdemokrat* isimli bir dergi yayımlamaya başladı. “Sosyal demokrat” kavramı bu şekilde ortaya çıktı.

Bu arada Prusya’da August Bebel ve Wilhelm Liebknecht tarafından 1869 yılında gerçekleştirilen Eisenach Konferansı’nda Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Sozialdemokratische Arbeiterpartei-SDAP) kuruldu.

Bu iki örgütlenme 1875 yılında birleşti ve bir süreç içinde Almanya Sosyal Demokrat Partisi adını aldı. Almanya sosyal demokrasisi 1891 yılında Marksizmi benimsedi ve 1914 yılına kadar, mücadelesinde olmasa bile programı ve söyleminde Marksizme bağlı kaldı. Almanya Sosyal Demokrat Partisi 14-20 Ekim 1891 günleri toplanan kongresinde kabul ettiği Erfurt Programı ile genel anlamıyla Marksist bir kimlik kazandı. Erfurt Programı’nda şu değerlendirmeler yer alıyordu:

“Proleterlerin sayısı giderek daha artıyor, işsiz işçiler ordusu giderek daha kitleselleşiyor, sömürenlerle sömürülenler arasındaki karşıtlık giderek daha sertleşiyor, çağdaş toplumu iki düşman kampa bölen ve tüm endüstrilemiş ülkelerin ortak niteliğini oluşturan burjuvaziyle proletarya arasındaki sınıf mücadelesi giderek daha keskinleşiyor.”

1 Alden Whitman, *Labor Parties 1827-1834*, International Publishers, New York, 1943.

2 Almanya’da sosyal demokrat hareketin gelişimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, *Sosyal Demokrasinin Öyküsü, Marksizm’den Kapitalizmin Payandalığına*, Kuzgun Kitap, Bursa, 2015.

“Ancak üretim araçları (arazi ve toprak, taşocakları ve madenler, hammaddeler, aletler, makineler, ulaştırma araçları) üzerindeki kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi” ve “malların üretiminin toplum tarafından ve toplum için gerçekleştirilen sosyalist üretime dönüştürülmesi” “bugüne kadar sömürülen sınıfları” sefalet ve baskıdan kurtaracak ve refaha kavuşturacaktır.

“Bu toplumsal dönüşüm yalnızca proletaryanın değil, fakat mevcut koşullar nedeniyle acı çeken tüm insan ırkının özgürleşmesi anlamına gelmektedir.”

“İşçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı mücadelesi kaçınılmaz olarak siyasi bir mücadeledir. (...) İşçi sınıfı, önce siyasi gücü elde etmeden üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçirilmesini sağlayamaz.”

“Kapitalist üretim biçiminin olduğu tüm ülkelerde işçi sınıfının çıkarları aynıdır. Küresel ticaretin genişlemesi ve dünya piyasaları için üretimle birlikte, her ülkedeki işçinin durumu diğer ülkelerdeki işçilerin durumuna giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Bu nedenle işçi sınıfının kurtuluşu tüm medeni ülkelerdeki işçilerin aynı şekilde işin içinde oldukları bir görevdir.”

Almanya’da sosyal demokrasinin Marksizm’le buluşması ve en azından söylem olarak 1914 yılına kadar Marksizm’e büyük ölçüde bağlı kalması, Almanya’nın sömürgeler elde ederek işçi sınıfına kapitalist düzen içinde önemli olanaklar sağlamasında gecikmesine bağlıdır.

İngiltere’de sosyal demokrasi

İngiltere’de ise farklı bir gelişme yaşandı; çünkü İngiltere’de 19. yüzyılın ilk yarısında kapitalizmin yol açtığı çok kötü çalışma ve yaşama koşullarına karşı İngiliz işçilerinin çeşitli ve etkili eylemleri ortaya çıktı. Bu mücadeleleri işçiler kaybettiler; ancak sermayedar sınıfa da önemli zararlar verdiler. İngiliz burjuvazisi, bu sınıf çatışmalarını yumuşatmak ve hatta önlemek için, sömürgelerden aktardığı ekonomik artığın bir bölümünü işçilerle paylaştı ve işçileri, kapitalizmin mezar kazıcı-

larından kapitalizmin payandalarına dönüştürdü. Bu sürecin ideolojik altyapısını da İngiliz sosyal demokrasisi sağladı.

İngiltere’de sosyal demokrasi, İşçi Partisi çatısı altında gelişti. İngiltere’de sosyal demokrasi daha başından itibaren sermayedar sınıfın ve emperyalizmin destekçisi olarak ortaya çıktı. Emperyalizme açık destek vermede öncülük, İngiltere’deki sosyal demokrat Fabian Derneği’nindir.

1883 yılında kurulan Fabian Derneği demokratik sosyalist bir çizgideydi; ancak sömürgeciydi ve emperyalizmi savunuyordu. Hatta “Fabian emperyalizmi” diye bir kavram bile doğmuştu. İngiliz İmparatorluğu’nun sömürgelere uygarlık götüreceğini iddia ediyordu. Bu görüşün en etkili savunucusu Bernard Shaw idi.

1902 yılının sonlarında Fabian Derneği’nin kurucularından Sidney ve Beatrice Webb, Sosyal Emperyalist Parti adıyla bir örgüt oluşturmak amacıyla bir dernek kurdular; ancak bu girişim sonuçlanmadı.

Fabian Derneği ve daha sonraki yıllarda Fabian Derneği’nin de katkısıyla kurulan İşçi Partisi tipik sosyal demokrat bir örgüttü. “Kendine Müslüman”dı; sömürgeciliği ve emperyalizmi (söylemde ve uygulamada) destekliyordu. Daha sonraki yıllarda iktidara geldiği dönemlerde de emperyalizmin en büyük destekçisi ve uygulayıcısı oldu.

Sömürgeci ve emperyalist ülkelerin burjuvazileri ve devletleri, diğer ülkelerin sömürülmesinden elde edilen kaynağın bir bölümünü işçi sınıflarına aktardı ve böylece işçi sınıflarını dış sömürünün sürdürülmesinde destekçi olarak kullandı. İngiltere’de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bu yeni uygulama, ideolojik alanda, başta emperyalizmi ve sonraki yıllarda da kapitalizmi destekleyen revizyonizmi ve sosyal demokrasiyi geliştirdi. Diğer bir deyişle, emperyalist ülkelerde sosyal demokrat parti içindeki bazı “hainler” revizyonist olduğu için işçi sınıfı kapitalizmin payandalarına dönüşmedi. İşçi sınıfı kapitalizmin payandalarına dönüştürüldüğü için, emperyalist ülkelerdeki sosyal demokrasi revizyo-

nistleşti ve emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisine dönüştü.

Rusya’da sosyal demokrasi

Kapitalizmin gelişiminin daha geri olduğu Çarlık Rusyası’nda da sosyal demokrat hareket gelişti. Ancak bu örgütlenme, kıta Avrupası’nda sosyal demokrat partilerde Marksizmin etkili olduğu ve uluslararası düzeyde de İkinci Enternasyonal’in faaliyette bulunduğu bir dönemde ortaya çıktı. Bu parti, işçi sınıfının günlük sorunlarına çözüm ararken geliştirdiği bir yapı değildi; bilimsel sosyalizmi benimseyenler, işçi sınıfının sisteme karşı oluşan enerjisinden yararlanarak sosyalist bir düzen kurmaya çalışıyordu.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi 1898 yılı Mart ayında Minsk’te ilk kongresini yaparak kuruldu. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin ikinci kongresi 1903 yılında gizlilik koşulları altında önce Brüksel’de, ardından Londra’da toplandı. Bu kongrede partinin örgütlenme biçimi konusunda Lenin’in tezleri kabul edildi ve bu tezi savunanlara, Rusçada çoğunluk anlamına gelen “bolshinstvo” sözcüğünden hareketle, “bolşevik” dendi. 1917 yılı Kasım ayındaki Rus Devrimi’ni yapan, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) idi. Parti’nin adı ancak 6-8 Mart 1918 günleri toplanan 7. Olağanüstü Kongresi’nde Rus Komünist Partisi (Bolşevik) olarak değiştirildi.

1918 yılına kadar, emperyalist ülkelerde kapitalist düzeni ve emperyalizmi fiilen ve bazen söylemde de savunan partiler de, Rusya’da olduğu gibi kapitalizme ve emperyalizme karşı açık tavır alan partiler de “sosyal demokrat” adını kullanıyordu.

1951 yılında kurulan Sosyalist Enternasyonal de emperyalist devletlerin politikalarını onaylayan ve destekleyen bir örgüttür. 20. yüzyılın başlarında kendi devletlerinin emperyalist politikalarını destekleyen sözde “sosyalist”lere, “lafta sosyalist, davranışta emperyalist” anlamına gelen “sosyal emperyalist” denirdi.

CHP’nin üyesi bulunduğu Sosyalist Enternasyonal “sosyal emperyalist” bir örgüttür.

Osmanlı’da sosyal demokrat partiler

Osmanlı döneminde ilk sosyal demokrat parti, Ermenilerin kurduğu Hınçak’tı. Sosyal demokrat *Hınçak Partisi* 1887 yılında İsviçre’de Cenevre’de kuruldu. İkinci Enternasyonal’e üyeydi ve Avrupa’nın diğer sosyal demokrat partileriyle ilişki içindeydi. Örgütün amacı, bağımsız bir Ermenistan’da sosyalizmi kurmaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için umutlarını Avrupa’nın büyük güçlerine (diğer bir deyişle, emperyalist devletlere) bağlamışlardı. Osmanlı Devleti’ni kendi güçleriyle yenemeyeceklerini biliyorlardı. Bu amaçla terör eylemlerine giriştiler. Beklentileri, bu terör eylemlerine Osmanlı Devleti’nin sert ve eylemlere katılmayanları da hedef alan baskı yöntemleriyle yanıt vermesiydi. Böylece emperyalist devletlerin Osmanlı’ya baskı yapması ve Ermenilerin bağımsızlık talebinin gerçekleşmesi bekleniyordu. Sosyal demokrat Hınçak Partisi’nin, kurtuluşu emperyalistlerin desteğinde arayan girişimi, Ermeni halkı için büyük felakete neden oldu.

Sosyal Demokrat Fırkası 1918 yılı Aralık ayında İstanbul’da kuruldu. Genel başkanı Dr. Hasan Rıza Bey, genel sekreteri Yorgaki Efendi idi. Tarık Zafer Tunaya’nın belirttiğine göre, “Fırka kendisini İkinci Enternasyonal’e bağlı saymıştır.” Parti, ABD Devlet Başkanı Wilson’un, Osmanlı’nın parçalanmasını da öngören ilkelerini savunuyordu. Fırkanın programında örgütün amacı şöyle ifade ediliyordu:

“Fırkanın gayeleri: Alelumum işçilerin amele ve çiftçilerin tanzimi âmal, ve teşriki mesailer, bilcümle teşkilatın sosyal demokrat esasatına ifrağı, (...) sermayedarın şirket ve cemiyetlerinin yine sosyal demokrat prensiplerine tevfiği, (...) beynelmilel sosyal demokrat teşkilat-ı umumiyesile teşriki...”

Osmanlı’nın teslim olmasından sonra kurulan bu sosyal demokrat parti, Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaşması sonrasında kapatıldı.³

3 Sosyal Demokrat Fırkası’nın kuruluş başvurusu, programı, Hasan Rıza’nın *Sosyalizm* isimli broşürü için bkz. Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar, Cilt 1, 1908-1925*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.214-231. Parti hakkında bilgi için ayrıca bk. s. 79-83.

Hüseyin Hilmi Bey'in ("İştirakçi Hilmi") önderliğinde 1919 yılı Şubat ayında kurulan *Türkiye Sosyalist Fırkası* da "sosyal demokrat" idi. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın İkinci Enternasyonal'le bağlantısı vardı. Partinin programında sosyalizm savunuluyor, örgütün, "sermayedar sınıfının zulmü altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini" temin etmeye çalışacağı belirtiliyordu.

İngiliz ajanı olduğu ileri sürülen ve İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Tim Harington'dan grevler için de maddi destek alan Hüseyin Hilmi Bey, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması sonrasında, 1922 yılı Kasım ayında vurularak öldürüldü.

Mustafa Kemal Paşa ve sosyal demokrasi

CHP'nin 1946 yılına kadarki belgelerine bakıldığında "sosyal demokrasi" kavramı görülmemektedir. Atatürk döneminde CHP'nin ideolojisi olarak "Kemalizm" gösterilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14.6.1943 tarihinde toplanan VI. Büyük Kurultayı'nda kabul edilen CHP Programı'nın Giriş bölümü de şöyledir:

"Cumhuriyet Halk Partisinin programına temel olan ana fikirler, inkılâbımızın başlangıcından bugüne kadarki fiiliyat ve tatbikatta aşikârdır. Yalnız birkaç sene için değil istikbale de şamil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır. *Partiye esas olan bütün bu prensipler Kemalizm yoludur.*"⁴

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşımız sırasında Sovyet Rusya'daki komünistlerle yakın bir iş birliği içindeydi. Ayrıca bir Komünist Partisi de kurdu. Ancak sosyal demokratlarla bir iş birliğine girmedi; çünkü sosyal demokratlar Anadolu'da sürdürülmede olan anti-emperyalist bağımsızlık savaşını desteklemiyorlardı. Ayrıca, Osmanlı'daki sosyaldemokratlar ya emperyalistlerin iş bir-

likçisiydi, ya da umutlarını emperyalistlere bağlamışlardı.

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın verildiği yıllarda Batı ülkelerindeki sosyal demokratların iki uluslararası örgütü vardı.

Sosyal demokrat çizgideki Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) 1901 yılında kurulmuş, Birinci Dünya Savaşı sürecinde dağılmış, 1919 yılında gerçekleştirilen Amsterdam Kongresiyle yeniden oluşturulmuştu. Uluslararası Sendikalar Federasyonu sosyal demokratların yönetimi altında faaliyet gösterdi ve 1932 yılına kadar üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti savundu.

Bu örgütün 1921-1939 döneminde yayımlanmış olan dergisinde (*The International Trade Union Movement, Review of the International Federation of Trade Unions*) ve bu örgütün tarihine ilişkin yayımlanmış kitaplarda, 1919-1922 döneminde Anadolu'da verilen anti-emperyalist bağımsızlık savaşına ilişkin hiçbir değerlendirme yoktur. IFTU'nun bu tavrı son derece doğaldır; çünkü sosyal demokrasi emperyalizmin destekçisidir; kendi ülkesinde üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti (sosyalizmi) savunsa bile, sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı çıkmaz, sömürgeciliğin tasfiyesi için en küçük bir çaba göstermez.

Kurtuluş Savaşımız döneminde emperyalist ülkelerin sosyal demokrat partilerinin öncülüğünde enternasyonaller de kuruldu.

İkinci Enternasyonal 1914 yılında dağıldı. 1919 yılında sosyal demokrat partilerin bir bölümü Berne Enternasyonalini oluşturdu. 1921 yılı Şubat ayında da Viyana Birliği veya İkibuçukuncu Enternasyonal diye bilinen örgütlenme gerçekleştirildi. Bu iki örgütlenme 1923 yılı Mayıs ayında Emek ve Sosyalist Enternasyonal kurdular. Günümüzdeki Sosyalist Enternasyonal'in atası bu örgüttür.

Bu örgütlenmeler Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı görmezden geldi; bu örgüte üye sosyal demokrat partiler kendi emperyalist ülkelerinin devlet ve sermaye politikalarını desteklediler.

4 *Cumhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname*, Ankara, 1943, s.3.

Mustafa Kemal Paşa, sosyal demokrasinin ne olduğunu bilmediğinden değil, çok iyi bildiğinden Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapısından sosyal demokrasiyi sokmadı; sosyal demokrasi adı altında emperyalist ülkelere bağımlı örgütlerin kurulmasına izin vermedi. Sosyal demokrasiye karşı çıkan Atatürk, anti-emperyalist mücadelede komünist Sovyet Rusya (1922'den itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) ile yakın bir iş birliği kurdu.

Mustafa Kemal Paşa niçin sosyal demokrasiye karşıydı?

Mustafa Kemal, Türkiye'nin milli demokratik devrimini "sosyal demokrat" olarak isimlendirmeyi. Bu kavramı ve anlayışı tercih etmemesi, gelişmeleri bilmemesinden değil, çok iyi bilmesinden kaynaklanmaktadır. "Sosyal demokrasi" yerine "halkçılık" ve "devletçilik" anlayışlarını benimsedi ve uyguladı.

Mustafa Kemal'in ve Kemalist Devrim'in öncelikli özelliği, bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist olmasıdır. Bu özellikler, Kemalizmi, 1919 ve sonrasındaki sosyal demokratlardan temelden ayırıyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsızlık tutkusunu, onu tutarlı bir anti-emperyalist yapıyordu. 1 Aralık 1921 günü Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşma, bu tavrını çok güzel sergilemektedir:

*"Biz hayatını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emek erbabıyız, zavallı halkız. Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız. (...) O halde ifade ediniz efendiler; halkçılık, toplumsal nizamını emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen toplumsal bir doktrindir. Efendiler, biz bu hakkımızı saklı bulundurmak, bağımsızlığımızı emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyeye mücahedeyi uygun gören bir mesleği takip eden insanlarız."*⁵

5 ATABE, Cilt 12, 2003, s.121.

6 ATABE, Cilt 10, 2003, s.64.

Mustafa Kemal Paşa, dünyadaki gelişmeleri ve dengeleri çok iyi izleyen bir devlet adamıydı. Emperyalizme karşı verilen başarılı mücadelenin dinamiklerini iyi kavramıştı. 22 Ekim 1920 tarihinde Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin'e yazdığı mektuptaki kavrayış son derece önemlidir:

"Kesin olarak inanmaktayım ve bu inancımı yurttaşlarım da paylaşmaktadır ki, bir taraftan Batılı emekçiler, diğer taraftan köleleştirilen Asya ve Afrika halkları, bugün milletlerarası sermayenin, onları birbirine kırdırmak, köleleştirmek ve efendilerinin azami kârı için onları kullandığını anladıkları ve sömürge politikalarının bir cinayet olduğu bilinci dünya emekçi kitlelerinin kalbine yerleştiği gün burjuvazinin iktidarı son bulacaktır."⁶

Mustafa Kemal tercihini çok bilinçli bir biçimde yaptı. Emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının desteklediği sosyal demokrasi vardı. Bu ülkelerin işçi sınıfları emperyalist zulme ve sömürüye ortak olmuşlardı; bu anlayışlarını "sosyal demokrasi" olarak ifade ediyorlardı. Mustafa Kemal, Türkiye'nin milli demokratik devrimini 6 Ok'ta ifade edilen anlayışlar temelinde geliştirmeyi tercih etti.

Atatürk Sosyal Demokrat Parti'yi kapattı

Daha önce de belirtildiği gibi, İstanbul'da 23 Aralık 1918 tarihinde Sosyal Demokrat Fırkası kuruldu. Partinin önderi Dr. Hasan Rıza idi. Parti, ABD Devlet Başkanı Wilson'un emperyalist çıkarları koruyan ilkelerine bağlı olduğunu açıklıyordu. Sosyal Demokrat Fırkası'nın 1922 yılında dağıldığı ve büyük olasılıkla kapatıldığı biliniyor.

Dr. Hasan Rıza, 1924 yılında Sosyal Demokrat Fırkası'nı yeniden kurmak istedi. Bakanlar Kurulu'nun 13 Mayıs 1925 tarihli kararında, Sosyal Demokrat Fırkası'nın geçmişte yasaklandığı ve yeniden faaliyete geçmesine izin verilmediği belirtiliyordu. Bu Bakanlar Kurulu kararında Gazi Mustafa Kemal'in de imzası bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararında şöyle deniyordu:

“Mevzuat ve hali hazır kanunlarımızın esasına aykırılık ve memleketin emniyet ve asayişini ihlale cüret ve muzır maksatlar ve yasaklananların takibi gibi sebeplerden dolayı fesh edilen her hangi bir fırkanın, tekrar aynı unvan ve maksat ile kurulup gelişmesi, memleket idare ve siyasetine ters olduğundan evvelce fesh olunmuş ve tekrar tesis ve ihyası için tesis edenler tarafından müracaat edilmiş Sosyal Demokrat Fırka'nın yeniden teşkili men edilmiştir.”⁷

Hasan Rıza 31 Mayıs 1926'da Sosyalist Enternasyonal'e bir mektup gönderdi. Para yardımı talebinde bulundu.

Hasan Rıza 1930 yılında Sosyal Demokrat Fırkası'nı kurmak için yeniden izin istedi. İzin verilmedi.

Atatürk bu ülkede Sosyal Demokrat Parti kurdurtmadı. CHP'nin kapısından içeriye “sosyal demokrasi” kavramını sokurtmadı.

Milli demokratik devrimimiz ve Kemalist Devrim

Kemalist Devrim, Türkiye'nin milli demokratik devriminin en önemli aşamasıdır.

Milli demokratik devrimin birinci amacı, bağımsız bir ulus-devletin kurulmasıdır. Bu ulus-devlet Türkiye'de ancak bir *cumhuriyet* olabilir. Bu ulus-devletin varlığını ve bağımsızlığını sürdürebilmesinin önkoşulu, *emperyalizme karşı* siyasi, ekonomik ve toplumsal bağımsızlıktır. Emperyalizm çağında Türkiye koşullarında bu ulus-devletin üniter yapıda olması zorunludur. Emperyalizm çağında ulus-devletin ekonomik bağımsızlığının temeli ise *devletçiliktir*, halkın ve ülkenin çıkarları doğrultusunda yönlendirilen karma ekonomidir.

Ulus-devletin varlığı, ülke sınırları içindeki halkın çağdaş bir milliyetçilik anlayışıyla bir millete dönüştürülmesine bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir. Türk milliyetçiliği, hangi etnik köken ve inançtan olursa olsun, tüm ulusun

bütünlüğünü savunur. *Milliyetçilik* ancak *halkçılık* ve *laiklik* temelinde gelişebilir. Farklı toplumsal sınıflardan oluşan milleti bütünleştirmenin ön koşulu, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve emeğiyle geçinen işçilerin, esnaf-sanatkarın, küçük üretici köylülerin, emeklilerin, engellilerin insanca yaşayabilecekleri bir ülke yaratmaktır. Farklı inançlardan insanları birleştiren ise laikliktir.

Halkın çağdaş bir millete dönüştürülmesinin ve bütünleştirilmesinin ön koşulu, insanların kulluktan kurtarılmasıdır. Kadımlar da, erkek kulluğundan kurtarılmalıdır. İnsanlar, emperyalistlerin, padişahın, halifenin, şeyhlerin, din adamlarının, aşiret reislerinin, toprak ağalarının kulluğundan kurtarılmalıdır. İnsanların paranın ve sermayenin kulluğundan kurtarılması ise demokratik devrimin ötesinde bir süreci öngörür. İnsanın özgürleşmesinin bu ilk aşamasında *laiklik*, *devletçilik* ve *devrimcilik* temel araçlardır.

Kemalist Devrim ve Kemalist Devrim'den sapma ve kopuş değerlendirilirken, demokratik devrimin bu hedefleri temel alınmalıdır; “6 Ok” olarak ifade edilen ilkeler, bu amaçların hayata geçirilmesinin araçlarıdır.

CHP'de Kemalist Devrim'den sapma

Atatürk'ün önderliğindeki Türkiye milli demokratik devriminin en önemli örgütlenmesi CHP idi. Ancak CHP'nin Kemalist Devrim'den sapması ve kopuşu ve Yeni-CHP'ye dönüşümünde 1945/1946, 1965, 1980 ve 2010 kırılmaları önemlidir.

1945/46 kırılması yalnızca CHP'nin değil, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve hükümetlerin politikalarında da köklü değişimlere neden oldu.

Nasıl oldu da, 11.6.1945 günü büyük toprak sahiplerine karşı son derece radikal hükümler içeren 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu kabul ettiren CHP, 1947 yılındaki Kurultayı'nda partinin ve devletin temel ilkeleri kabul edilen anlayışlarda önemli tartışmalar yaşadı ve değişikliklere gitti?

7 Hasan İleri, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi, 1908-1998*, s.44-45.

Nasıl oldu da, Atatürk'ün anti-emperyalist devrimini onunla birlikte yaşayan veya o ortamda büyüyen insanlar, 1946 yılında ABD'den medet umar duruma düştü?

Nasıl oldu da, 1919-1938 döneminde dünya tarihinde eşine çok az rastlanır bir siyasal, toplumsal ve hatta ekonomik değişimi gerçekleştirmiş kadrolar, bir anda karşıdevrimci bir çizgiye savruldu?

Nasıl oldu da Kemalist Devrim'in sağladığı özgürlüklerden ve ekonomik kalkınmadan yararlanan milyonlarca insan bu değişime tepki göstermedi?

Parti, hükümet ve özellikle de devlet politikalarında böylesine büyük değişiklikler, bazı kişilerin eksikliği, hatası veya ihanetiyle açıklanamaz. Devletin temel rotasının değişiminde, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında karaborsa yoluyla ellerinde büyük sermaye birikimi gerçekleşen sermayedar sınıf mı belirleyici oldu? CHP, hükümet ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti, güçlenen burjuvaziye teslim mi oldu?

Hayır.

Türkiye'de yerli burjuvazinin etnik kökenleri ve bunların önemli bir bölümünün Kurtuluş Savaşı sürecindeki tavrı bilinmezse, başka ülkelerdekine benzer görüşler ileri sürülebilir.

Türkiye'de yerli burjuvazinin büyük bölümü, 1960'lı yılların ortalarına kadar, azınlıklardan ve emperyalistlerle çıkar ve iş birliği içindeydi. Bu sermayedarlar Kurtuluş Savaşı yıllarında işgalci Yunan ordusuna destek verdiler. Bu nedenle de Kurtuluş sonrasında, bırakın hükümet politikalarını etkilemeyi, korku içindeydiler.

Azınlıkların İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye ekonomisi üzerindeki hakimiyetleri için Arslan Başer Kafaoğlu'nun *Varlık Vergisi Gerçeği*⁸ kitabına bakılabilir. Kitapta Necati Doğru'nun *Cumhuriyet* gazetesinin 10 Aralık

2001 tarihli sayısında yer alan "Salkım Hanım: Tersine Tarih!" yazısı da yer almaktadır (s.88-94). Bu yazıda, İstanbul Ticaret Odası kayıtlarından hareket edilerek, İstanbul ekonomisinin yaklaşık yüzde 90'ına Musevi, Ermeni ve Rumların hakim olduğu ileri sürülmektedir.

Arslan Başer Kafaoğlu, Türkiye ekonomisi üzerinde azınlık hakimiyetinin sona ermesinde üç önemli gelişmeye işaret etmektedir:

"(1) İsrail devletinin kuruluş döneminin sona ermesiyle birçok Yahudi buraya gitti; (2) 1955'te 6-7 Eylül olaylarından sonra önemli bir Rum nüfus Yunanistan'a gitti; (3) Selanik Bankası ve iki İtalyan bankasının ülkemizden ayrılması. Bu bankalar azınlıklara muvazaalı işlerde büyük kolaylık sağladılar." (s.66)

A. B.Kafaoğlu'nun bu listesine belki 1964 yılında Türkiye'de yaşayan ve çalışan Yunan vatandaşı Rumların sınır dışı edilmesi eklenebilir.

Nitekim, sermayedar sınıf, 11.11.1942 günü kabul edilen 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunundan bile kurtulamadı.

Devlet politikalarında böylesine büyük değişimin öncelikli sorumlusu, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz politikaları olsa gerektir. Bu yıllarda Türkiye-SSCB ilişkileri bozuldu. Sovyetler'in toprak talebi tartışmalıdır; ancak Boğazlar'da "ortak savunma" adı altında Türkiye'nin bağımsızlığına ve egemenliğine yönelik talepleri belgelidir. Bu konu ayrı bir yazının konusu olacak kadar önemlidir. Ancak güvenilir üç kaynak, bu konunun önemini göstermesi açısından yararlı olacaktır.

Editörlüğünü B. Ponomaryov, A. Gromyko ve V. Khvostov'un yaptığı ve Sovyetler Birliği'nin resmi yayınevi olan Progress Publishers tarafından Moskova'da 1974 yılında yayımlanan *Sovyet Dış Politikası Tarihi, 1945-1970*⁹ kitabında Sovyetler Birliği'nin 1953 yılında Türkiye'ye verdiği nota şöyle anlatılmaktadır:

8 Arslan Başer Kafaoğlu, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yay., İstanbul, 2002, s.59-61. Ayrıca bkz. Çetin Yetkin, *Karşıdevrim, 1945-1950*, Otopsi Yay., İstanbul, 2003, s. 134-135.
9 Ponomaryov, B.-Gromyko, A.-Khvostov, V., *History of Soviet Foreign Policy, 1945-1970*, Progress Publishers, Moscow, 1974, s.279-280.

“Sovyet Hükümeti adına 30 Mayıs 1953’te Türk Büyükelçisi’ne aşağıdaki nota verilmiştir.

‘İyi komşuluk ilişkilerini korumak ve barış ve güvenliği güçlendirmek amacıyla Ermenistan ve Gürcistan hükümetleri, Türkiye’ye yönelik toprak taleplerinden vazgeçmeyi mümkün bulmuşlardır. Boğazlar sorununa ilişkin olarak da, Sovyet Hükümeti görüşünü yeniden gözden geçirmiştir ve SSCB’nin Boğazlar yönünden güvenliğinin SSCB ve Türkiye açısından eşit şekilde kabul edilecek koşullarla sağlanabileceğini düşünmektedir. Sovyet Hükümeti bu nedenle kayda geçirmektedir ki Sovyetler Birliği’nin Türkiye üzerinde herhangi bir toprak talebi yoktur.’”

Bu yıllarda Sovyetler Birliği’nin Dışişleri Bakanı Viçeslav Mihayloviç Molotov idi. Feliks Çuyev, Molotov’un dostuydu ve 1969-1986 döneminde Molotov’la, her biri 4-5 saat süren 140 görüşme yaptı ve bu görüşmeleri kayda geçirdi. Görüşmelerde Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak talebi ve Boğazlar konusu da gündeme geldi.

Yordam Kitap tarafından yayımlanan *Molotov Anlatıyor* kitabında Molotov’un bu konularda anlattıkları, talepler konusundaki kuşku-kuları tümüyle ortadan kaldırıcı niteliktedir. Bu bölümler aşağıda sunulmaktadır (parantez içindeki tarih, görüşmenin yapıldığı günü göstermektedir):

“Savaşın bitiminde Türklere Çanak-kale’nin kontrolünü bize bırakmalarını talep ettik. Buna yanaşmadılar, müttefiklerimiz de desteklemedi. Bizim hatamız bu oldu. Bizim fikrimize göre Stalin her şeyi meşruiyet çerçevesinde, BM çizgisinde yapmak istiyordu. Donanmalarımız oraya vardığında İngilizler çoktan orada gardlarını almış durumdaydılar. Orada bir beceriksizliğimiz oldu. (31.07.1972; 15.08.1975)”

“Boğazların denetimini Türkiye’yle ortaklaşa yapmamız gerektiğini ileri sürmüştüm. Bu fikir aslında çok iyi bir fikir değildi ama bana verilmiş olan görevi başarmam gere-

kiyordu. 1945’de, savaş bitince, bu sorunu masaya getirdim: Boğazlar, Sovyetler Birliği ve Türkiye’nin koruması altında olmalıydı. Bu yersiz ve gerçekleştirilmesi imkansız bir öneriydi. Stalin’in büyük bir politikacı olduğuna inanıyorum, fakat o da bazı hatalar yaptı. Sovyet ordusunun kazandığı zafere dayanarak böyle bir düzenlemeyi önerdik. Ancak bunun kabul edilemez bir şey olduğunu biliyordum. Aslında bu bizim yapmış olduğumuz bir hata.” (24.07.1978)

“Türk toprakları üstünde hak talebimiz vardı. Konuyu Gürcü bilim adamları ortaya attılar. Hem de beceriksizce. Boğazları, Türklere birlikte korumak. (...) Karadeniz’den bir çıkış kapısı! Bu başarısızdı. Çanak-kale’ye girebilseydik her şey farklı olurdu.” (28.08.1982)

“Çanak-kale! Stalin: ‘Haydi! Bastır! Ortaklaşa egemenlik teklif et’ diyordu; ben: ‘Bunu kabul etmeyecekler!’ (...) ‘Sen gene de ısrar et!’” (30.09.1981)

“Boğazlar sorununu da halletmek gerekiyordu. Neyse ki zamanında vazgeçmişiz yoksa bu bize karşı saldırgan ortak bir koalisyona dönüşebilirdi. (...) Ek olarak Batum’a sınır bir bölgeyi de talep ettik çünkü bu Türk toprağında eskiden Gürcüler yaşıyordu. Azeriler İran’ın Azeri kısmını almak istiyorlardı. Gürcüler de Türkiye’nin Gürcü bölgesini. Ağrı’yı da Ermenilere vermek istiyorduk. O dönemde bu tür toprak talepleriyle ortaya çıkmak zordu. Geçmişte Çar yönetimi Rusya sınırındaki topraklara el koymuştu. Bizim çok dikkatli davranmamız gerekiyordu ama her şeyden önce bu yönetimlerin de gözünü korkutmamız lazımdı.” (21.10.1982)¹⁰

Bilal Şen, eski TKP’nin üyesiydi. 1945 İleri Gençler Birliği ve 1951-52 TKP tevkifatlarında hüküm giydi. 1957 yılında itibaren Bulgaristan’da Bizim Radyo’da çalıştı. 1965 yılında TKP’deki görevlerine son verildi. 1973 yılında TKP’nin atılım döneminde TKP’de yeniden görev aldı.

10 Feliks Çuyev, *Molotov Anlatıyor, Stalin’in Sağkoluyla Yapılan 140 Görüşme*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.104-106.

Bilal Şen, "Arhiv Vneşhey Plitiki Rossiyskoy Federatsii, Çernomorstie Prolive, Sbornik Dokumentov, 1917-1946, M., 1947, c.160" kaynağına dayanarak, Türk büyükelçisi Selim Sarper'le ilgili şöyle yazmaktadır:

"Molotov'un İngiliz temsilcisine verdiği 20 Temmuz 1945 tarihli cevabı notaya göre, bu görüşmede Türk temsilcisine 'benzer bir anlaşma, ancak Boğazlar sorunundan başka, 1921 yılında Sovyetler Birliği'nden gaspedilip Türkiye'ye katılan topraklar sorununun çözümü koşulu ile düşünülebilir' demiştir."

Bilal Şen, "Novoy Mir, no.5, 1991, s.198" kaynağına dayanarak da şunları yazmaktadır:

"Karşılıklı nota alışverişlerine son verilince taraflar, Boğazlar Konferansı toplama düşüncesini bir tarafa bırakmışlardır. Bundan sonra Stalin diplomatik arenadaki çabalarını başka alana aktarmıştır. Bunun bir örneği, '...Boğazlar bölgesinde askersel üs ve Ermeni ve Gürcü topraklarının geri verilmesi istekleriyle Sovyet, Ermeni ve Gürcü hareketini organize etmesi'dir."¹¹

Cüneyt Akalın da *Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1* kitabında şunları yazmaktadır:

"Kanımca, bu iki noktada ikili bir hata yapılıyor. Türk yönetiminin Sovyet taleplerini olabildiğince büyüterek, abartarak, gürültü kopararak kendini acındırmaya, haklı göstermeye çalışması ne kadar yanlışsa, hiçbir şey olmamış gibi davranmak da o kadar yanlıştır. Sovyetler'in 1946'da verdiği iki notada belirtilen 5. nokta, yani Boğazları'ı birlikte savunma talebi TC'nin egemenliğiyle bağdaşmayan bir taleptir."¹²

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Sovyetler Birliği'nden kaygı duymasına yol açan iki gelişme daha yaşandı.

Birinci gelişme, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) faaliyetine ilişkindi. Komünist Enternasyonal'in 1935 yılındaki 7. Kongresi'nde alınan kararlara uygun biçimde, TKP'nin faaliyetleri 1936 yılında durduruldu. Türkiye'ye gelen Komintern temsilcisi, TKP'nin illegal çalışmalarının durdurulmasını istedi. Komünistler CHP gibi siyasal örgütlere girecekti.¹³ Ancak TKP illegal çalışmalarına 1943 yılında yeniden başladı. 1944 yılında TKP Davası ve 1945 yılında İleri Gençler Birliği davası açıldı.¹⁴ TKP bu dönemde talimatları Moskova'dan alan bir örgütlenmeydi ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin başarıları ve savaş sonrasında etki alanını genişletme politikası çerçevesinde Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturuyordu.

İkinci gelişme, savaş sırasında İran'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş olan kuzey bölgelerinde Sovyetler'in desteğiyle oluşturulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti idi. Mehabad Kürt Cumhuriyeti 22 Ocak 1946 tarihinde kuruldu. Kızıl Ordu'nun İran'dan ayrılması sonrasında İran ordusu Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin silahlı güçlerini yendi ve 31 Mart 1947 günü hareketin önderleri idam edildi. Mehabad yöneticilerinden Molla Mustafa Barzani 1947 yılında Sovyetler Birliği'ne sığındı ve 11 yıl 4 ay süreyle Sovyetler Birliği'nde kaldı. Sovyetler Birliği, Türkiye ve Ortadoğu politikalarında Kürt milliyetçiliğinden yararlanmaya çalıştı. Bu durum Türkiye açısından diğer bir kaygı nedeni oluşturdu.¹⁵

CHP'nin tarihindeki ilk büyük kırılmanın sorumlusu, öncelikli olarak Sovyetler Birliği'nin kısa vadeli hesapları önde tutan yanlış politikalarıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın ve dünyanın kaderini değiştiren Sovyetler Birliği, bu gücüne güvenerek, Türkiye ile dostluk politikasından vazgeçti. Bu politika değişikliğinde

11 Bilal Şen, "Sovyet Kaynaklarında Boğazlar ve Stalin," *Tarih ve Toplum*, Aralık 2000, s.13-18.

12 Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1, Olaylar-Belgeler (1945-1952)*, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.206. Cüneyt Akalın'ın bu konuda daha kapsamlı araştırması için bkz., "Sovyet Talepleri İddiaları ve Gerçekler," *Teori*, Şubat 2005, s.12-22.

13 Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar, cilt 2, 1925-1936*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.163-164.

14 Ayrıntılı bilgi için bkz. Rasih Nuri İleri, *1944 TKP Davası*, Tüstav Yay., İst., 2003 ve Rasih Nuri İleri, *1945 İGB Davası*, Tüstav Yay., İstanbul, 2003.

15 William Aegleton, *1946 Mehabad Kürt Cumhuriyeti*, Koral Yay., İstanbul, 1976.

Türkiye'nin dış politikasındaki bazı zikzaklar da etkili oldu.

1946 yılında, dünya tarihinde ilk kez, tüm dünya devletlerini kapsayan bir kamplaşma gündeme geldi. Bu kamplaşmanın dışında kalabilen İsviçre ve Avusturya gibi ülkelerin çok özel durumları vardı. 1923-1938 döneminde emperyalist ülkelerin kendi aralarındaki çıkar çatışmaları ve 1929 Buhranı, Türkiye gibi ülkelere müdahale olanaklarını sınırlandırmıştı. 1946 yılında Türkiye açısından "tarafsızlık" gibi bir seçenek yoktu. Türkiye, kaçınılmaz bir biçimde, Atlantik sistemine yöneldi ve Kemalist Devrim'den koptu.

CHP'nin Kemalist Devrim'den sapışında İkinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunun silah-teçhizat ve araç-gereç yönünden zayıflığının ortaya çıkması ve bu eksikliğin giderilmesinde katkının ABD'den beklenmesi de önemlidir. Bu katkı, Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan antlaşmayla uygulamaya konan Truman Doktrini ile sağlandı.

Kırılmada diğer bir etmen, nüfusun dörtte üçünü oluşturan köylülüğün CHP karşıtı tavrıydı. 1929 Buhranı ve ardından İkinci Dünya Savaşı, köylülüğün yaşam koşullarını ciddi biçimde kötüleştirmişti. Köylülüğün emekçi sınıf ve tabakaları CHP karşıtı bir konumdaydı. Diğer taraftan, emekçi köylülerin toprak ağalarına ve tefecilere karşı bir mücadelesi de yoktu. Ayrıca, din adamlarının, şeyhlerin, toprak ağalarının ve aşiret reislerinin emekçi köylüler üzerindeki etkisi de tümüyle kırılmamıştı. Kırsal kesimde hakim sınıf konumundaki toprak ağaları, tefeciler, şeyhler ve aşiret reisleri de Kemalist Devrim'den ve özellikle köy enstitülerinden, halk odalarından, 1945 yılında kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundan şikayetçiydi. Böylece, 1945 yılında çok partili parlamenter düzene geçildiğinde emekçi köylülerle kırsal alanların hakim sınıfları arasında CHP karşıtı bir ittifak oluştu. Bu süreci yakından izleyen CHP yöneticileri de, 1946 yılından itibaren Kemalist Devrim'den tavizler vererek köylülüğün oyunu kazanmaya çalıştı.

Bu süreçte CHP içinde yuvalanmış karşıdevrimci unsurların parti içindeki gücü ve etkisi arttı. Toprak ağaları, şeyhler ve aşiret reislerinin bir bölümü CHP içindeydi. Güçlenen sermayedar sınıfın bir bölümü de CHP'yi etkilemeye çalışıyordu. Özellikle emperyalist ülkelerin sermayedarlarının acentası konumundaki sermayedarlar, Kemalist Devrim'den sapmada etkili oldu. Masonların bu süreçteki rolünün de incelenmesi gerekir.

1919-1938 döneminde bu topraklarda bağımsız bir devlet olarak var olabilmek ancak Kemalist Devrim'le mümkündü. Mümkün ve ancak zor olan bu süreç, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirilebildi.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, hükümet ve CHP, 1946 yılında ölüm gösterilerek sıtmaya razı edildi. 1946 yılının koşulları, var olabilmek için Atlantik Sistemi'nde bağımlı bir konumu kabullenmeyi zorluyordu. Bu bağımlılık, kapitalizmin Altın Çağı'nın yaşandığı 1946-1973 döneminde, halkın yaşam standartlarında önemli bir yükselişle ve Türk ordusunun modernleştirilmesiyle birlikte gelişince, Kemalist Devrim'den sapış ve kopuş daha kolaylaştı.

1946-1965 döneminde CHP ve Kemalizm

Yukarıda özetlenen gelişmelere bağlı olarak, 1940 yılında köy enstitülerini kuran, 1942 yılında Varlık Vergisi Kanunuyla sermayedarlara ağır vergiler getiren ve 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu kabul eden CHP, Hükümet ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin politikaları 1946 yılından itibaren büyük bir değişikliğe uğradı. ABD emperyalizminin Türkiye üzerindeki etkisi hızlı bir biçimde arttı.

ABD'nin, toprak ağalarının ve Türkiye'deki gerici diğer güçleri baskısı sonucunda, köy enstitüleri 1946-1947 yıllarında kapatıldı.

ABD donanmasının Missouri zırhlısı 6 Nisan 1946 günü İstanbul Limanı'na geldi ve kurtarıcı gibi karşılandı.

Türkiye'de 1945 yılında bir "kalkınma planı" hazırlıklarına girişildi. Planın teknik

düzeydeki yöntemi Şevket Süreyya Aydemir ve İsmail Hüsrev Tökin tarafından hazırlandı. Plan 1946 yılı ilkbaharında tamamlandı. Ancak Türkiye'nin IMF'ye katılması ve ABD'den yardım alması sürecinde, bu kalkınma planı geri çekildi ve onun yerine, ABD'nin isteklerinin dikkate alındığı 1947 Türkiye Kalkınma Planı kabul edildi.¹⁶

Türkiye, Uluslararası Para Fonu'nun isteği üzerine, 7 Eylül 1946 tarihinde devalüasyon yaptı.

24 Mayıs 1947'de Kara Kuvvetleri subay üniformaları Amerikan subaylarındaki model alınarak değiştirildi. Ağustos ayı sonunda bir grup subay da ABD'ye eğitime gönderildi.¹⁷

Recep Peker 9 Eylül 1947'de başbakanlıktan çekildi. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, bu ayrılma önemliydi:

“Recep Peker'in ayrılışı ile beraber Partide, İstiklâl Savaşından gelen son muhâripler de yönetim cihazlarından uzaklaşmış oluyorlardı. Bunların yerini genç ve çağdaş cereyanları bilen bir kadronun alması, olumlu neticeler verebilirdi. Yeni başlayan çok partili rejimde, söz hakkını İstiklâl Savaşı hatıralarından değil, çağın ve yeni başlayan devrin sloganlarından alacak bir genç kadro, CHP'ye taze kan getirebilirdi. Ve bu genç kadro, DP ile bir müşterek dil bularak başlamış olan buhranı, belki daha yumuşak ölçüler içinde geliştirebilirlerdi.”¹⁸

CHP'nin 17 Kasım-4 Aralık 1947 günleri toplanan 7. Büyük Kurultayı'nda Kemalist Devrim'e yönelik çok sert eleştiriler dile getirenler oldu ve parti programında ve yönetimde, bu olumsuz gelişmelere uygun bazı değişiklikler yapıldı.

Masonlar 5 Şubat 1948'de İstanbul Valiliği'ne başvurarak legal faaliyete başladılar.

Türkiye'nin Marshall yardımından yararlanması, Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948 günü imzalanan antlaşmayla sağlandı.

1948 yılında Sabahattin Ali öldürüldü.

1948 yılında Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve diğer bazı öğretim üyeleri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden çıkarıldı ve haklarında ceza davası açıldı.

27 Aralık 1949 günü, Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkında Antlaşma imzalandı.

1 Mart 1950'de, “türbelerden Türk büyüklüklerine ait olanlarla büyük sanat değerli bulunanlar”ın açılmasına izin verildi.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun devrimci nitelikteki 17. maddesinde yer alan 50 dönümden büyük arazilerin kamulaştırılabileceğine ilişkin hüküm, 22.3.1950 gün ve 5618 sayılı Kanunla kaldırıldı.

Bunlar ve benzeri geri adımlara karşın, CHP 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimlerinde iktidarı kaybetti.

CHP'nin 29 Haziran-3 Temmuz 1950 günleri gerçekleştirilen 8. Kurultayı'nda genel sekreterlik seçimi çok çekişmeli geçti. İsmet İnönü'nün desteklemediği Kasım Gülek genel sekreter seçildi. Daha sonraki yıllarda Kasım Gülek'in, merkezi Güney Kore'de bulunan ve Amerikan Merkezi İstihbarat Örgütü'nün (CIA) kontrolündeki Moon hareketi ile yakından bağlantılı ve hatta Türkiye temsilcisi olduğu ileri sürüldü.¹⁹ CHP içinde daha sonraki yıllarda yaşanan Batıcı-ulusalcı cepheleşmesi ve mücadelesinde Kasım Gülek Batıcı kesimde, Bülent Ecevit ve arkadaşları da ulusalcı kesimde yer aldı.

1950-1960 döneminde iktidarda Demokrat Parti vardı. DP'nin Kemalist Devrim'den kopuşu halk kitlelerinin yaşam standartlarında ciddi yükselişlerle birlikte yaşandı.

Türkiye'nin ekonomik, askeri, siyasi ve toplumsal açılardan dışa bağımlılığının artışı, halk kitlelerinin günlük yaşamında herhangi

16 Ayrıntılı bilgi için bkz., İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, ODTÜ, Ankara, 1974.

17 Çetin Yetkin, a.g.k., s.358-9.

18 Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, 2. Cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1967, s.460-461.

19 Ali Rıza Bayzan, *Türkiye'de Amerikan Misyonerleri*, Bilgi Yay. Bir Millet Uyanyor Dizisi No.10, Ankara, 2006, s. 180-184.

bir olumsuzluğa yol açmadı; tam tersine, gelirler ve olanaklar arttı.²⁰ Soğuk Savaş bir sıcak savaşa dönüşmediği sürece, yaşanan potansiyel tehlikeler halkın siyasi tercihlerini etkilemedi.

CHP de halkın desteğini alabilmek için bu havaya uydular. Laiklik konusunda İsmet İnönü'nün ve çevresindeki bir grubun direnişi dışında, Kemalist Devrim'in temellerine yönelik saldırılar karşısında CHP'nin tavrı sessizlik oldu. Kore'ye asker gönderilmesi, NATO'ya üyelik, Türkiye'nin ABD üs ve tesisleriyle doldurulması, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusu, ilerici örgütlenmelerin baskı altına alınması ve benzeri gelişmeler, CHP'den büyük bir tepkiyle karşılanmadı. Sessizlik ve hatta onay söz konusuydu. Halkın günlük çıkarlara dayalı tercihleri CHP'nin tercihlerini biçimlendirdi.

Bu dönemde CHP belgelerinde sosyal demokrasi kavramı geçmemektedir. Kemalist Devrim'den kopuş, emperyalizmin "iyi polis"i olan sosyal demokratinin benimsenmesine yol açmadı.

Bu dönemde Türk Sosyal Demokrat Partisi kuruldu. Parti önce 14.12.1945 tarihinde kuruluş başvurusunu yaptı. Ancak Viyana Sosyal Demokrat Partisi ile mektuplaştığı ve bu uygulamanın Cemiyetler Kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle parti kapatıldı. Parti genel başkanı Cemil Alpay 25.4.1946 tarihinde partiyi yeniden kurdu. Ancak parti bir varlık gösteremedi ve 1952 yılında Cemil Alpay'ın ölümünden sonra münfesihe duruma düştü.²¹

1965-1980 döneminde CHP, Kemalist Devrim ve sosyal demokrasi

CHP'de Kemalist Devrim'den kopuşta ikinci kırılma noktası, 1965 yılıdır.

1965 yılı civarı, Türkiye-ABD ilişkilerinde de bir kırılmanın yaşandığı, ABD'nin Türki-

ye'de açık ve gizli girişimlerini yoğunlaştırdığı bir dönemdi. Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri yeniden canlandırması bu yıllara rastlamaktadır. Türkiye'ye saha araştırması yapmak üzere Amerikalı "barış gönüllüsü" adı altında istihbaratçıların gönderilmesi, binlerce kamu görevlisi ve 600 dolayında sendika yöneticisinin ABD'ye gezmeye götürülmesi bu yıllarda başladı. Komünizmle Mücadele Dernekleri, Alpaslan Türkeş'in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde genel başkan olması ve ardından Türk-İslam Sentezinin geliştirilmesi, Molla Mustafa Barzani'nin Kürdistan Demokratik Partisi'nin Türkiye kanadını oluşturması, Aykut Edibali'nin Yeniden Milli Mücadele Hareketi, Fethullah Gülen'in ortaya çıkması gibi gelişmeler 1965 yılı civarında gerçekleşti.

CHP'de 1965 yılında "ortanın solu" politikası benimsendi. Ardından Türkiye'de sosyal demokrasi dernekleri kuruldu ve Ecevit'in Atatürk'e yönelttiği eleştirilerin ardından "demokratik sol" anlayışı CHP'de hakim kılındı.

Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961 tarihinde kuruldu. TKP üyesi olan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren ve Nihat Sargın gibi çok nitelikli aydınlar 1962 yılında TİP yönetimini devralarak, TİP'i sosyalizmi amaçlayan bir örgüte dönüştürdü.

Bu yıllar Türkiye'de sanayi burjuvazisinin, işçi sınıfının ve sınıf mücadelesinin geliştiği bir dönemdi. TİP, 1964 ve 1965 yıllarında çok etkili kampanyalar yürüttü; Türkiye'de sosyalist hareket hızla güçlenmeye başladı.

Bu süreçte, emekli general Sıtkı Ulay ve Alaattin Tiritioğlu 21 Eylül 1964 tarihinde Sosyal Demokrat Parti'yi kurdular. Parti hem Atatürkçülüğü, hem de demokratik sosyalizmi savunuyordu. "Sosyal Demokrat Parti, Batılı anlamda ve memleket realitelerini de kapsayan, bir demokratik sosyalist siyaset hareketi"

20 Bu dönemde halkın yaşam standartlarındaki gelişmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Osmanlı'dan 2016'ya*, Kuzgun Kitap, Bursa, 2016, s.111-114.

21 Kaynar, Mete Kaan (ed.), *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, İmge Kitapevi, Ankara, 2007. Çetin Yetkin'in anlatımları biraz farklıdır. 9 Mart 1946 tarihinde kurulmuş olan Türk Sosyal Demokrat Partisi'nin Başkanı Cemil Alpay, Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi'ne bir mektup gönderdi. Bu mektup, Bulgaristan'da partinin yayın organı olan Narod gazetesinin 15 Mart 1946 günkü sayısında yayımlandı. Bu mektubun ortaya çıkması üzerine parti hakkında soruşturma başlatıldı ve parti, yabancı ülke kuruluşlarıyla ilişkiye geçtiği gerekçesiyle kapatıldı (27.3.1946 ve 30.3.1946 tarihli Vatan Gazetesi'nden aktaran, Çetin Yetkin, a.g.k., 2003, s.198). Türk Sosyal Demokrat Partisi'nin programı için bkz. Hasan İleri, a.g.k., s.72-76.

idi.²² Bu parti 11 Aralık 1965 tarihinde kendisini feshederek CHP'ye katıldı.

CHP 1965 yılında "ortanın solu" kavramını kullanmaya başladı.

İnönü, 1965 milletvekili genel seçimleri öncesinde, 29.7.1965 günü şunları söyledi: "CHP, bünyesi itibarıyla devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştır."

İsmet İnönü 28.4.1967 günü toplanan CHP IV.Olağanüstü Kurultayı'nı açarken yaptığı konuşmada şunları söyledi:

"Cumhuriyet Halk Partisinin, sağın karşısında olduğu bellidir. Biz, devrimleri yapan partiyiz. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi, aynı zamanda aşırı solun, yani komünistliğin bugünkü yaşayış düzeni içinde karşısına çıkacak tek emniyet duvarıdır. Kısa zamanda anlaşılmıştır ki, en az aşırı sağcılar kadar aşırı solcular, Cumhuriyet Halk Partisinin Ortanın Solu politikası karşısında gerçekten telâşlılardır."

Bu dönemde CHP belgelerinde "sosyal demokrasi" kavramı önemli bir yer tutmuyordu.

Bülent Ecevit, 1966 yılında yayımlanan *Ortanın Solu* kitabında "Neden Sosyal Demokrasi?" sorusuna şöyle yanıt veriyordu: "Demokrasinin, özellikle Türkiye'de demokrasinin, biçimsel demokrasi değil, yalnız siyasal demokrasi değil, aynı zamanda sosyal temele dayanan, sosyal özü bulunan bir demokrasi olması neden gereklidir?"²³ Ecevit, "sosyal demokrasi"yi, "sosyal özü bulunan bir demokrasi" sanıyordu.

Bülent Ecevit, CHP'nin 18-21 Ekim 1966 günleri toplanan 18. Kurultayı'nda genel sekreterliğe seçildi.

Bu dönemde sosyalistlerin gençlik içinde artan etkisini engellemek amacıyla sosyal demokrasi dernekleri kurulmaya başladı. 1965 yılında Ankara Üniversitesi SBF'de Sosyal Demokrasi Derneği kuruldu. ODTÜ Sosyal

Demokrasi Kulübü ise 1966 Aralık'ında kuruldu ve ardından adı Sosyal Demokrasi Derneği'ne çevrildi. Bunlar ve benzeri dernekler daha sonra Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nu oluşturdu.

Bu örgütlerin yayınlarında "sosyal demokrasi", kapitalizme ve komünizme karşı bir üçüncü seçenek ve Kemalizmin geliştirilmesi olarak sunuluyordu. Örneğin, ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği'nin 1969 yılında yayımlanan kitabında Kemalizmin altyapı devrimlerini gerçekleştirmediği belirtildikten sonra, "milli sosyal demokrasi" kavramı savunuluyor ve şöyle deniyordu: "Türk Sosyal Demokrasisi halka yakın temasla, onun ideolojisinin, dileklerinin, bilimsel tefsir ve anlatımıyla, şekillenecek, onun demokratik desteğiyle iktidarı alacak, halkın katıldığı bir güçlü hareket halinde altyapı devrimini yapacaktır."²⁴

Bu dönemde "çağdaş uygarlık düzeyi" yerine "Batı uygarlığı" hedefi kondu.

Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nun 1969 yılında yayımladığı NATO ve Milli Güvenlik kitabının "İlk Söz" bölümünde SDDF Genel Başkanı Nail Gürman SDDF'yi "Gazi Mustafa Kemal'in tam bağımsızlık ilkesinin gerçek savunucusu Kemalist Devrimciler" olarak tanımlıyordu. Ancak İlk Söz bölümünden sonra yer alan Sezai Orkunt'un kitabında, NATO'dan ayrılması durumunda bundan en büyük yararı Sovyetler Birliği'nin sağlayacağı ileri sürülüyor ve şöyle deniyordu: "NATO'dan çıkmamakla, (...) düzeltici tedbirlerle daha tatminkar neticeler elde etmek her zaman için mümkündür."²⁵

CHP'nin 18.10.1968 günü toplanan 19. Kurultayı'na sunulan *Parti Meclisi Raporu*'nda şu değerlendirme yer alıyordu:

"Bu arada, ortanın solu tutumunu benimseyen gençlik toplulukları ise, kendi girişimleriyle, örgütlenmeğe başladılar. Bunlardan birçoğu, 'Sosyal Demokrasi Derneği' adını aldılar.

22 *Sosyal Demokrasi Nedir?*, Sosyal Demokrat Parti Yay.No.1, 1965, s.32.

23 Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, Kim Yay., İstanbul, 1966, s.42.

24 ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği Araştırma Kurulu, *Kemalist Yeni Düzen*, Ankara, 1969, s.57-58.

25 Sezai Orkunt, *NATO ve Milli Güvenlik*, Sosyal Demokrat Yayınlar, 1969, s.52 ve 54.

Sosyal Demokrasi Derneklerinin ve genellikle ortanın solunda gençlerin Türk gençlik hareketlerindeki olumlu etkisi, şimdiden kendini göstermektedir.”²⁶

Raporun arka kapağındaki sloganlar şöyleydi: “Ortanın solu, insanlık yolu. Ortanın solunda düzen değişikliği Anayasa gereği. Sağda servet, aşırı solda devlet, ortanın solunda halk egemendir. Ortanın solu insanı, özgür insandır.”

CHP'nin 3 Temmuz 1970 tarihinde toplanan 20. Kurultayı'na sunulan Parti Meclisi Raporu'nda şu değerlendirme yer alıyordu (Bu raporda da ortanın solu anlayışı egemendi):

“Gençlik içinde giderek ağırlık kazanmaya başlayan ve çevresini giderek genişleten bir başka grup da, Sosyal Demokratlar'dır. Bu grubun örgütü, Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonudur.

“İlk Sosyal Demokrasi Derneği, 1968 Kasımında kurulmuştur. O günden bu yana iki yıldan kısa bir süre geçmesine rağmen, bugün tüm yüksek okul ve fakültelerde Sosyal Demokrasi Dernekleri kurulmuş ve bunların kapsadığı üye sayısı 10 bine yaklaşmış bulunmaktadır.

“Türkiye’de 1961 Anayasası doğrultusunda, demokratik düzen içinde ve barışçı bir düzen değişikliğini savunan; halkçı eylem ve özgür tartışmayı esas alan Sosyal Demokrasi Dernekleri, hem düşünce hem de eylem bakımından, Ortanın Solundaki Cumhuriyet Halk Partisine en yakın olan gençlik örgütleridir.

“Maddi olanakları çok sınırlı olan Sosyal Demokrasi Dernekleri, buna rağmen, gençlik arasında Ortanın Solu ülküsünü yayabilmek için büyük bir çaba harcamaktadır.”²⁷

CHP'nin 1969 Milletvekili Genel Seçimi bildirgesinin adı şöyleydi: İnsanca bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz; CHP'nin Düzen Değişikliği Programı. Bildirgede tüm bölümlerde “ortanın solu” anlayışı yer alı-

yordu. Atatürkçülük veya Kemalizm'den söz edilmiyordu.²⁸

Bülent Ecevit, 11 Kasım 1969 günü Ankara'da Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu tarafından düzenlenen Atatürk'ü anma toplantısında bir konuşma yaptı. Bu konuşma daha sonra genişletilerek, 1970 yılında yayımlandı: *Atatürk ve Devrimcilik*. Bu kitapta da sosyal demokrasiye değinilmiyordu.

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit bu konuşmasında, “Atatürk, sürekli devrimcilik isteyen bir önderdi,” dedikten sonra, şunları söyledi: “Cumhuriyet'ten sonraki devrimler üstyapı devrimleriydi. (...) Bunu söylemek, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan devrimlerin çoğu için ‘üstyapı devrimlerinden ibaretti,’ demek, Atatürk'e yönelmiş bir eleştiri gibi görülmemelidir.” “Bu devrimler, o dönemin koşulları içinde gerekli idi, kaçınılmazdı ve büyük değer taşımakta idi; fakat önyargısız bakılırsa görülür ki, genellikle o devrimler, halkı ezilmekten, sömürülmekten kurtarıcı devrimler değildi.”²⁹ Ecevit, bu kitabın telif hakkını da Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'na bıraktı.

Bu dönemde CHP içinde iki ayrı eğilim vardı. Atakan Hatipoğlu, bu eğilimleri şöyle özetlemektedir:

“Ortanın solu hareketi içinde Ecevit ile Baykal, Güneş, Ülman ekibi arasında da bir çelişme vardı. Güneş-Baykal ekibi, Batı'daki sosyal demokrat parti modeline daha uygun bir ideolojik yapılanmadan yanaydılar. Güneş'in mesaisinin önemli bir kısmı, kemalizmden arınmış ve Batı'daki benzerlerine yakın bir sosyal demokrat ideolojiyi tutarlı biçimde içselleştirmiş bir parti yaratmak üzerineydi. Eşi Nermin Güneş, Turan Güneş'in ölmeden önce sık sık ‘CHP içinde sosyal demokrasi fikrinin Batılı anlamda yerleştirilemediğini ve bu teorik boşluğun doldurulması gerektiğini’ vurguladığını belirtmektedir.”³⁰

26 CHP XIX. Kurultayı Parti Meclisi Raporu (18 Ekim 1968, Ankara), Ankara, 1968, s.49.

27 CHP XX. Kurultayı Parti Meclisi Raporu (3 Temmuz 1970, Ankara), Ankara, 1970, s.47.

28 CHP, *İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz, CHP'nin Düzen Değişikliği Programı*, Ankara, 1969.

29 Bülent Ecevit, *Atatürk ve Devrimcilik*, Tekin Yayınevi, 1970, s.62 ve 69.

30 Atakan Hatipoğlu, *CHP'nin İdeolojik Dönüşümü, Kemalizmden Sosyal Demokrasiye*, Kaynak Yay., İstanbul, 2012, s. 253.

Bülent Ecevit bu dönemde CHP içinde süren mücadelede ulusalcı bir çizgiyi temsil ediyordu. Kemalizm'in büyük başarılarına "üstyapı devrimleri" diye yaklaşıldığında, CHP'de Kemalizm dışında arayışlar gündeme geldi. Ecevit'in Kemalist Devrim'e sahip çıkmak yerine, onu eleştiren bir tavrı benimsemesi ve eleştiri sonrasında alternatif bir sistem getirememesi, CHP içinde "sosyal demokrasi" adına Kemalist Devrim'e karşı bir hareketin gelişmesinin zeminini yarattı.

Kemalizmin başarılarına, "milli demokratik devrimimiz" diye yaklaşılsa, Kemalizm'e sahip çıkılıp, Atatürk'ün "kesintisiz devrim" anlayışı içinde, onu daha da geliştirerek korumak gündeme gelir. Bu anlayış, bağımsız ve demokratik bir Türkiye'ye götürür.

Kemalist Devrim'in veya Atatürkçülüğün geri plana itilip yeni arayışların gündeme geldiği günlerde, sosyal demokrasi derneklerinin yanı sıra, sendikacılıkta da bir "sosyal demokrat" hareket başladı. Bazı sendikalar, Kemalizm'e sarılmak yerine, Avrupa'dan da etkilenerek, içeriği anlaşılmamış bir "sosyal demokrasi"ye yöneldi.

Türk-İş içindeki önce 4, ardından 12 sendika, 1971 yılında Sosyal Demokrat Sendikalar Hareketini başlattı. Bu hareket, 1976 yılında gayriresmi bir örgütlenmeye gitti.³¹

28 Eylül 1978 günü ise Feridun Şakir Ögünç'ün genel başkanlığında Türkiye Sosyal Demokrat İşçi Sendikaları Konfederasyonu kuruldu. Örgüt, "demokratik sosyalizmi" amaçlıyordu.³²

Sendikacılıkta her iki hareket de iş birliği değildi; ancak Avrupa'daki işçi hareketinden etkilenmiş durumdaydı.

CHP'nin 5. Olağanüstü Kurultay'ı 6 Mayıs 1972 günü toplandı. Kurultay'da Kemal Satır

ve Bülent Ecevit 2,5'şar saat konuştu. Kurultay sonrasında İsmet İnönü 8 Mayıs 1972 günü genel başkanlıktan çekildi. 14 Mayıs 1972 günü toplanan 6. Olağanüstü Kurultay'da CHP Genel Başkanlığı'na Bülent Ecevit getirildi. 30 Haziran-2 Temmuz 1972 günleri toplanan 21. Kurultay'da da Bülent Ecevit'in genel başkanlığı onaylandı. CHP'de Ecevit dönemi başladı.

Bu dönemde Bülent Ecevit'in karşısındaki ekibin önde gelen kişilerinden biri Kemal Satır'dı. Kemal Satır 1972 yılında yayımlanan *CHP'de Bunalım* kitabında sosyal demokrasiyi savunuyordu:

"Sosyal ve ekonomik ilişkilerin son derece karmaşık bir hal aldığı modern Devlette, politik kararların toplumu bütünüyle etkilemekte oluşu, siyasal partileri, sınıf çıkarları arasındaki çelişkiyi imkan ölçüsünde giderecek çözümler aramaya zorlamaktadır. Sosyal demokrasi işte bu senteze dayanmakta ve sınıf ilişkileri sömürüyü önleyecek biçimde düzenlenmek istenmektedir."³³

CHP'nin 1973 milletvekili genel seçimi bildirgesi, *Ak Günlere*³⁴ başlığını taşıyordu. Sosyal demokrasi anlayışı bu metinde de yoktu. Kemalist Devrim'e doğrudan bir gönderme yapılmamakla birlikte, Bildirge'de ana hatlarıyla ilerici ve ulusalcı bir program savunuluyordu.

CHP 1973 yılında güneydoğu bölgemizde yaşanan sorunların sorumlusunu "yarı feodal sosyal yapı" ve "tekelci sermaye" olarak görüyordu. Bildirgede şöyle deniyordu: "Ekonomiye devletin değil, tümü ile özel girişimin de değil, daha çok tekelci sermayenin yön vermesi; tekelci sermayenin de, ekonomik faaliyetlerinde ülke sorunlarını, ihtiyaçlarını ve sosyal adalet ilkesini gereğince dikkate almaması."

"Güneydoğu Anadolu'da, toprak dağılımı yarı feodal bir düzen içinde oluşmuştur. Bu

31 Abdullah Baştürk-F.Şakir Ögünç-Halit Mısırlıoğlu-İsmail Topkar, *1971 Türkiye'sinde İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar*, 1971, çoğaltma. Besin-İş, DYF-İŞ, Genel-İş, Ges-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez-Büro-İş, Türk-Deniz-Ulaş-İş, Türk Harb-İş, T.Oleyis, Yol-İş, *Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar Yöntem*, Ankara, 1971.

32 Sosyal Demokrat-İş, *Türkiye Sosyal Demokrat İşçi Sendikaları Konfederasyonu Kuruluş Bildirgesi, Demokratik Sosyalizm Yolunda Türk İşçi Sınıfı ve Türk Sendikacılığı*, İstanbul, 1978.

33 Kemal Satır, *CHP'de Bunalım*, Ankara, 1972, s.72.

34 CHP, *AK Günlere, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi*, Ankara, 1973.

bölgede bazı kişilerin onbinlerce dönüm toprağı vardır. Bu kişiler birçok köylerin sahibidirler. Toprak dağılımındaki bu adaletsizliğe henüz yıkılamayan geleneksel şeyhlik, ağalık kurumlarının etkileri de eklenince, bu bölgedeki yarı feodal toprak düzeni, halkın siyasal özgürlüğünü bile kısmaktadır ve demokrasinin gerçeklik kazanabilmesini önlemektedir.” Bu tespitten sonra da “gerçek bir toprak reformu” savunulmaktaydı (s.35) “Toprak işleyenin, su kullananın” olacaktı.

1973’ün CHP’si kamu yatırımlarını savunuyordu (s.66). Tekellere karşıydı (s.73). Büyük sermayeye çok sert eleştiriler getiriyordu (s.83). Yabancı sermayeye teslim olmamıştı; yabancı sermayeli kuruluşların faaliyetlerinin ciddi bir biçimde denetim altına alınmasını savunuyordu (s.85-86). Planlı ekonomiden yanaydı (s.91).

CHP’nin 27-30 Kasım 1976 günleri toplanan 23. Kurultayı’nda kabul edilen *Program*’da “demokratik sol” vurgusu vardı. İlk sayfada “Cumhuriyet Halk Partisi Demokratik Sol bir siyasal partidir” deniyordu.³⁵ Tüm metinde bu anlayış hakimdi.

CHP Gençlik Kolları’nın 1976 yılı sonunda toplanan 8. Kurultayı’na sunulan *Akgünlerin Şafağında* raporunda ise daha açık bir Amerikan karşıtlığı ve anti-emperyalizm anlayışı hakimdi.³⁶

CHP yönetimi, 1968 yılında hazırlanan ve Parti Meclisi tarafından onaylanan bir raporda, Türkiye’deki yabancı üslerin kapatılmasını istedi. CHP’nin raporunun ilgili bölümleri şöyledir:

“Türkiye’yi nükleer hedef haline getirecek üs ve tesisler kaldırılmalı, Türkiye’nin atomik silahlardan tecridi sağlanmalıdır. Nükleer taarruzlar için planlayıcı olarak görev alınmalıdır.”

“Adana İncirlik üssündeki Amerikan Stratejik Bombardıman Kuvvetinin, keza, yeni strateji muvacehesinde Türkiye’ye muhtemel tecavü-

zün, birinci konvansiyonel ve ikinci konvansiyonel, taktik atom silahları karışımı mukabele safhalarında, herhangi bir fonksiyonu kalmamıştır. Faydalı olabileceği sanılan üçüncü nükleer turmanma safhasında ise, müteceviz için nükleer stratejik bir tehdit teşkil edeceğinden, bu safhaya erişilmeden evvel kesin surette imha edileceği kabul edilmelidir. Bu şartlar altında faydası olmadan, Türkiye’nin bir bölgesini nükleer hedef haline getirecek bir üstün, Türkiye’nin mümkün olduğu kadar çabuk arınması, her bakımdan bir zarurettir.”³⁷

CHP yönetimi, ABD’ye direnerek 1974 yılında haşhaş ekimini serbest bıraktı. 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye’nin uluslararası antlaşmalardan doğan hakkını kullanarak Türk ordusunu Kıbrıs’a çıkarttı, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler geliştirdi. Türkiye’deki ABD üs ve tesisleri 1975 yılı Temmuz ayında kapatılmıştı. CHP, tüm baskılara karşın ABD’nin bu üslere ilişkin taleplerini yerine getirmede. Bu yıllarda yaşanan ekonomik kriz CHP’yi epeyce yıpratmıştı ve TÜSİAD’ın baş hedefi haline getirdi.

Darbe öncesinin CHP’si anlayış açısından da, uygulama açısından da “sosyal demokrat” değildi. 1945/46 yıllarında Kemalist Devrim’den sapılmıştı. 1965 yılından sonra da Kemalizm’den ayrılma sürdü; “ortanın solu” ve ardından “demokratik sol” adı altında bir alternatif yaratma çabaları başarılı olamadı. Ancak, ideolojik ve siyasi olarak bütünlükçü ve bilimsel bir alternatif yaratılmadıysa bile, 1965 yılından itibaren sosyalist solun gelişmesi, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye yönelik politikalarının olumlulaşması ve ABD’nin Türkiye’ye yönelik olumsuz politikaları nedeniyle, CHP, 1946 sonrasının ABD yandaşlığından önemli ölçüde kurtuldu, CHP’de ulusalcı ve anti-emperyalist özellikler güç kazandı.

Darbe sonrasında 1983-1992 döneminde sosyal demokrasi

CHP tarihinde üçüncü kırılma noktası 12 Eylül 1980 günü yaşandı.

35 CHP, *Cumhuriyet Halk Partisi Programı*, Ankara, 1976.

36 CHP Gençlik Kolları, *Akgünlerin Şafağında, CHP Gençlik Kolları VIII. Olağan Kurultay Raporu*, Ankara, 1976.

37 *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Şubat 1975.

12 Eylül Darbesi, ABD emperyalizminin büyük bir operasyonuydu. En önemli neden, Türkiye'deki ABD üs ve tesislerinin 1975 Temmuz'unda kapatılması, 1978 yılında ABD ambargosunun kaldırılması sonrasında bu üslerin ABD tarafından istenen biçimde kullanılmamasıydı. 24 Ocak İstikrar Programı'nın uygulanmasının sağlanması da ikincil önemde bir nedendi. Türkiye'de ABD kontrolündeki gladyonun yarattığı iç savaş koşulları da darbenin meşru gözükmesini ve halkın büyük çoğunluğu tarafından önce bir kurtarıcı olarak algılanmasını sağladı.

Darbe sonrasında aynı gün yayımlanan 7 no.lu bildiriyle siyasi partilerin faaliyetleri yasaklandı ve siyasi partilerin bina ve tesisleri, "sıkıyönetim ve garnizon komutanlıklarınca emniyet ve kontrol altına" alındı. 27 Ekim 1980 gün ve 2325 sayılı Kanunla, siyasi partilere kayyım atandı. CHP'ye atanan kayyımlar Cezmi Kartay, Ural Sözen ve Vahdet Aydın'dı. Bülent Ecevit, 30 Ekim 1980 günü CHP Genel Başkanlığı görevinden çekildi. 16 Ekim 1981 gün ve 2533 sayılı Kanunla siyasi partiler feshedildi. CHP ancak 19.6.1992 gün ve 3821 sayılı Kanun (Resmî Gazete, 3.7.1992) sonrasında 9 Eylül 1992 günü Ankara'da toplanan 25. Kurultay ile yeniden faaliyete geçti. Ancak 1983-1992 döneminde haklarında siyaset yasağı bulunmayan eski CHP'liler farklı siyasi partilerde faaliyet gösterdi.

12 Eylül döneminin zulumü "Atatürkçülük" adına yapıldı. Emperyalizmin kontrolündeki darbeciler, durumlarını meşrulaştırmak için, halkın Atatürk'e duyduğu saygı ve sevgiden yararlanmaya çalıştı ve böylece bilinçli bir biçimde Atatürk'ü yıprattı, Atatürk'ten ve Kemalizm'den kopuşu teşvik etti. Örneğin, Ankara'da Mamak askeri tutukevinde sabah akşam sayımlarda tutuklulara ezberletilmiş olan İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk'ün Orduya Mesajı kullanılarak dayak atılırdı.

1983 yılında milletvekili genel seçimleri öncesinde siyasi partilerin kurulmasına izin

verildiğinde, darbeye karşı çıkan ilerici güçler çeşitli arayışlara girdi.

Darbeciler işbaşındayken "sol" bir anlayışı savunmak olanaklı değildi. "Demokratik sol" veya "sosyalist" nitelikteki girişimlere izin verilmeyeceği, girişimlere önderlik edenlerin zulmün hedefi olacağı açıktı. Darbecilerin aletine dönüştürülmüş olan Atatürkçülük veya Kemalizm de çekici değildi.

Bu yıllarda Avrupa'da sosyal demokrasi güçleniyordu. Türkiye'de darbecilerin zulmünden kaçan binlerce insan Avrupa'ya sığınmıştı. Bu ülkelerin sosyal demokrat partileri (sosyalist partileri, işçi partileri) sığınmacılara yardımcı oluyor, Türkiye'deki zulme karşı açıklamalar yapıyorlardı. Bu koşullarda Türkiye'de azıcık aralanan demokratikleşme kapısından geçerek demokratikleşme sürecini hızlandırmak isteyen ilerici güçler, sosyal demokrasi-den medet umdu.

Sosyal Demokrasi Partisi SODEP bu amaçla 6 Haziran 1983 tarihinde kuruldu. Kurucular kurulunda, ülkemizin aydın mirasının önemli isimleri vardı. Erdal İnönü, Türkan Akyol, Türker Alkan, Tekin Alp, Uğur Batmaz, İsmail Hakkı Birler, Oktay Ekşi, Hicri Fişek, Korel Göymen, Yiğit Gülöksüz, Erhan Işıl, Cezmi Kartay, Cahit Külebi, Muzaffer Saraç, Atilla Sav, Cevdet Selvi, Cahit Talas, Güler Tanyolaç ve diğer kurucular, 12 Eylül zulmüne karşı açık tavır alabilen önder insanlardı. SODEP Programı'nda "Atatürk ilkelerine bağlı kalınacağı" ifade ediliyor, insana en üstün değer verildiği, gücünü halktan alan, insan haklarına ve özgürlüklerine saygılı, sosyal adaleti ve sosyal dayanışmayı savunan ve "ulusun bütünlüğünü ve bağımsızlığını güçlendirirken, dünya barışına ve tüm insanlığa katkıda bulunmaya çalışan" bir düzenin amaçlandığı belirtiliyordu.³⁸

SODEP'in adı "sosyal demokrasi" idi, ancak bu isim altında savunulan, büyük ölçüde Kemalizm'di.

25 Mayıs 1983 günü Necdet Calp'in genel başkanlığında kurulan Halkçı Parti de aynı nitelikteydi. Parti programında şöyle deniyordu:

38 Sosyal Demokrasi Partisi, *Program*, Ankara, 1983.

“Halkçı Parti, sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı SOSYAL DEMOKRAT bir partidir.” (Büyük harfler Program’daki gibidir, YK). Bunların ardından, yine büyük harflerle, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerine bağlı kalınacağı belirtiliyordu.³⁹

SODEP ve Halkçı Parti, 3 Kasım 1985 günü birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti adını aldı. SHP Programı’nda önce “SHP’nin Bireye İlişkin Amaçları” ele alınıyor ve bunlar özgürlük, eşitlik, toplum yaşamında emeğin değeri olarak sıralanıyordu. “SHP’nin Topluma İlişkin Amaçları” ise demokratikleşme, bağımsızlık ve üreticilikti. “Amaçlara ulaşmada izlenecek altı ilke” olarak da cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik belirtiliyordu. Program’da Kemalist Devrim’den söz edilmiyordu.⁴⁰ Savunulanlar, “sosyal demokrasi” vurgusu dışında, CHP’nin 1976 Programı’na yakındı. Ancak anti-emperyalist bir tavır söz konusu değildi. Ancak SHP içinde tutarlı biçimde anti-emperyalist tavır alanlar da vardı. Örneğin, Yakup Kepenek, 10 Ocak 1987 günü Muğla’da gerçekleştirilen SHP Bölge Toplantısı’nda şöyle konuşuyordu:

“Toplumumuz, emperyalizme karşı, ilk ulusal bağımsızlık savaşı veren toplumlardan biridir. Türkiye Cumhuriyeti bu temel üzerine kurulmuş, halk egemenliğine dayalı, gerçek yol gösterici olarak bilimi alan ve kendi ulusal kaynaklarıyla ekonomik ve toplumsal gelişmesini sağlamayı ilke edinen bir yaklaşımla, azımsanmayacak atılımlar yapmıştır. Sosyal demokrasinin yerli düşünsel dayanakları, bu nedenle, ulusal bağımsızlık, çağdaşlaşma ve demokratikleşmedir.

“Türkiye, bugün yine, emperyalizmin kısırcacı içine alınmakta, ekonomik ve siyasal

bağımsızlığını hızla yitirmektedir. Bu gidiş dur demenin ön koşulu, ekonomik ve toplumsal dönüşümleri içeren bir demokratikleşme programının yaşama geçirilmesidir. Sosyal demokrasinin, emek ağırlıklı kitle hareketi olduğu gerçeğinden yola çıkarak, çoğulcu, özgürlükçü, kendi değişim doğrultularını en geniş katılımla belirleyen bir demokrasi programı, günümüzde, emperyalizmin, ekonomik, siyasal ve kültürel baskısını kırmanın en etkili ve kalıcı aracıdır. Günümüz Türkiye koşullarında, bu tür bir karşı çıkışın ortak bileşkesi sosyal demokrasidir.”⁴¹

6 Eylül 1987 tarihinde yapılan halk oylamasıyla, 12 Eylül Darbesi öncesinde siyasi partilerde belirli düzeyde görevde bulunanlara ilişkin siyaset yasağı kaldırıldı.

Bu dönemde SHP’nin Kemalist Devrim’den ayrılışında önemli olaylardan biri, 1991 milletvekili genel seçimlerinde SHP ile Kürt milliyetçilerinin örgütü Halkın Emek Partisi (HEP) arasında seçim iş birliğinin yapılmasıydı. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ve HEP Genel Başkanı Fehmi Işıklar arasında imzalanan protokol doğrultusunda, SHP listesinden HEP’liler aday gösterildi. Seçimlerde SHP listesinden milletvekili seçilen 88 kişinin 20’si HEP’liydi. Leyla Zana milletvekili yeminini Kürtçe yapmaya çalışınca, önemli olaylar oldu.⁴² Bu girişim Erdal İnönü ve SHP açısından iyi niyetli bir çaba olarak değerlendirilebilir; ancak daha sonraki yıllarda SHP açısından önemli sorunlar yarattı.

1992-2010 döneminde ve 2010’dan günümüze sosyal demokrasi

Emperyalist ülkeler açısından Türkiye’de Kemalizm yerine ilerici görünümlü ve emperyalizmle çatışmayan ve hatta iş birliği içinde olacak sosyal demokrat bir hareketin geliştirilmesinin amacı dönemlere göre değişti.

1945-1980 döneminde dünyada Soğuk Savaş yaşanıyor. Emperyalistler, Soğuk Savaş’ta

39 Halkçı Parti, *Halkçı Parti Programı*, Ankara, 1983.

40 Sosyal Demokrat Halkçı Parti, *Program*, 1985.

41 Yakup Kepenek, *12 Eylül’ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi*, V Yayınları, Ankara, 1987, s.164-165.

42 Vural Savaş, *Atatürk’ün Kemiklerini Sızlatan Parti CHP*, Bilgi Yay., Ankara, 2003, s.18-20.

en geniş anti-komünist cepheyi kurmaya çalıştı. Sosyal demokratlık, ülkedeki ilerici unsurların özgürlük, demokrasi gibi kavramlar etrafından anti-komünist cepheye kontrol altına alınmasını amaçlıyordu. 1945-1965 döneminde Türkiye’de bilimsel sosyalizm yanlıları güçlü değildi. Ancak özellikle 1965 yılından itibaren Türkiye’nin dış politika seçeneklerini çeşitlendirme ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştirme çabalarının ve 1965 milletvekili genel seçimlerinde TİP’in başarısının ardından bir yerlerden düğmeye basılmış gibi “sosyal demokrat” örgütlenmeler gündeme geldi. Türkiye’de 1965-1980 döneminde ilerici güçlerin anti-emperyalist cepheden kopararak anti-komünist cepheye eklenmesinde kullanılan araçlardan biri “sosyal demokrasi” idi.

12 Eylül 1980 Darbesinden sonra bilimsel sosyalizm yanlıları büyük güç kaybına uğradı. Emperyalist güçler Türkiye’de sosyal demokrasinin geliştirilmesi için bir çaba göstermediler.

1983-1991 döneminde Türkiye’de bilimsel sosyalist hareket zayıftı. Emperyalist güçler, darbe sonrasında oluşturulan SODEP ve Halkçı Parti ve bunların birleşmesiyle oluşan SHP ile fazla ilgilenmedi.

1989 yılında Berlin Duvarı’nın yıkılması ve iki Almanya’nın birleşmesiyle başlayan süreç 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle sonuçlandı. İlk bakışta dünyanın ABD hakimiyetinde tek kutuplu bir hale geldiği kanısı yaygınlaştı. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi’ni uygulamaya soktu.

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından ve Türkiye’nin Körfez Savaşı’na girmeyerek ABD emperyalizminin askeri olmayı reddetmesinin sonrasında Türkiye’nin parçalanması projesi gündeme geldi.

Emperyalizm, Sovyetler Birliği’nin var olduğu yıllarda ve özellikle Soğuk Savaş dönemlerinde sosyal demokrasiyi anti-komünist mücadelenin bir aracı olarak kullanmaya çalıştı. Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında anti-komünizm temelli bir sosyal demokrasiye gerek kalmadı. Emperyalistler açısından amaç, kendi kontrolleri altındaki bir sosyal

demokrasi türünü Türkiye’nin parçalanması için kullanmaya dönüştü.

Kontrolden çıkma eğiliminde olan Türkiye’yi “yola getirmek” ve “yola gelmeyen Türkiye’yi bölüp parçalamak” amacıyla bölücü terör örgütüne destek sağlandı. Ancak Türkiye 1990’lı yıllarda PKK’ya karşı sınır ötesi hareketleri de içeren kapsamlı bir mücadele başlattı. 2003 yılında ABD askerlerinin Irak’a Türkiye üzerinden girmelerine olanak tanıyan tezkerenin de (CHP’nin belirleyici katkılarıyla) TBMM’de gerekli oyu alamaması üzerine, ABD emperyalizminin Türkiye’ye yönelik bölücü ve parçalayıcı girişimleri daha da yoğunlaştı.

Bölücülükte kullanılacak araçlardan biri PKK, diğeri Fethullahçı casusluk ve terör örgütüydü. Bu iki harekete de destek olmada, emperyalist müdahaleleri göz ardı ederek eşitlik, özgürlük, demokrasi, insan hakları, ahlak, hoşgörü, katılımcılık, yerel yönetimlere yetki devri gibi konuları öne çıkaran bir “sosyal demokrasi”nin gelişmesi teşvik edildi.

Günümüzdeki adı Avrupa Birliği olan örgütlenme de 1992 yılından itibaren ABD’nin karşısında alternatif bir güç oluşturma çabalarını yoğunlaştırdı ve bu süreçte Türkiye’de Avrupa’daki anlayışa uygun sosyal demokrat yapılar oluşturma girişimlerini başlattı.

1992 yılından itibaren CHP içindeki farklı gruplar daha açıklık kazandı.

Bir grup, sosyal demokrasi kavramını kullanmadı; Kemalizm’i yeni dünya koşullarında geliştirmeye çalıştı; ulusalcı ve anti-emperyalist bir çizgi izledi.

Bir başka grup, işçi sınıfının 1930’larla kıyaslanmayacak kadar geliştiği ve birbirini izleyen ekonomik krizlere de bağlı olarak sınıf mücadelelerinin yoğunlaştığı koşullarda, işçi sınıfına özel önem veren bir sosyal demokrat anlayış geliştirmeye çalıştı. Bu görüştekilere göre, Atatürk döneminde toplum içinde sınıf farklılaşma ve çelişkileri günümüze göre çok azdı ve işçi sınıfı gelişmemişti. Özellikle 1989-1995 dönemi işçi eylemlerinin ardından, günümüz koşullarında Kemalizmi bu doğrultuda geliştirebilmek sosyal demokrasiyle ola-

naklıydı. Komünistlerin “dışa bağımlı” olduğu iddiaları da, bilimsel sosyalizm yerine sosyal demokrasiyi öne çıkardı.

Diğer bir grup, Kemalist Devrim’in başarılarını “üstyapı devrimleri” olarak kabul ediyor ve “altyapı devrimleri”ni “çağdaş sosyal demokrasi”de buluyordu. Bu gruptakilerin bazıları Kemalizm’in “halktan kopuk” olduğunu, CHP’nin “devlet partisi”nden “toplum partisi”ne dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Diğer grup ise emperyalizmle uzlaşarak “gerçekçi ve çağdaş sosyal demokrasi”yi savunuyordu. Bu grup CHP içinde zamanla hakimiyet kazandı. Özellikle 2010 yılında Deniz Baykal’ın bir operasyonla CHP genel başkanlığından tasfiyesinden sonraki dönemde, emperyalizmle uzlaşan ve Kemalist Devrim’in veya Türkiye milli demokratik devriminin temel ilkelerinden uzaklaşan bir anlayış CHP’de iktidara geldi. Bugün CHP’yi yöneten anlayış bu “gerçekçi ve çağdaş sosyal demokratlık”tır. Ahmet Taner Kışlalı 1996 yılında şunları söylüyordu:

“Ercan Karakaş ve onun gibi düşünenler yıllardır, 6 oktan 3 tanesinin atılması gerektiğini savunuyorlar. Hangileri bunlar? Milliyetçilik oku, devletçilik oku, halkçılık oku. (...) Sayın Deniz Baykal’ın üç yıl önceki ilk genel başkanlığından sonra araştırma grubunun, partinin ideolojisini oluşturacak olan grubun başına getirdiği Şahin Alpay dördüncü bir oku da bunlara ekliyor: O da Devrimcilik oku. ‘Onu da atalım’ diyor.”⁴³

2000’li yıllarda Kemal Derviş’in ve günümüzde Sezgin Tanrıkulu’nun sosyal demokratlığı da bu niteliktedir.

Günümüzde “sosyal demokrasinin çağdaş evrensel değerleri” olarak öne sürülenler, CHP Programı’na göre, çoğulculuk ve katılımcılık; insan haklarına, özgürlük ve hukuk devleti kurallarına sahip çıkma; azınlık haklarına saygı; eşitlik ve adalet ilkeleri; dayanışma; barış ve hoşgörü; emeğin önceliği ve bütünlü-

ğü; çevrenin ve doğanın korunmasıdır. “Sosyal demokrasinin çağdaş evrensel değerleri” olarak ileri sürülen bu görüşleri, dünyada ve Türkiye’de muhafazakar siyasi partiler de savunabilir. Bunları savunmak bir siyasi örgütü “ilerici” yapmaz; ancak emperyalizme karşı çıkmamak “gerici” yapar.

CHP bu yıllarda başarısız arayışlara da yöneldi.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın CHP’nin 23-24 Mayıs 1998 günleri toplanan 28. Kurultayı’nı açarken yaptığı konuşmanın basılı metninin kapağında “Dünyada Yeni Sol, Türkiye’de Yeni CHP” yazıyordu.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal 2001 yılında “Anadolu Solu” diye bir kavram ortaya attı. Deniz Baykal, televizyonda İskele-Sancak programında Ahmet Hakan’ın sorularını yanıtlarken Şeyh Edebali, Mevlana, Yunus Emre, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve Şeyh Bedreddin gibi değerlere gönderme yaptıktan sonra, şöyle dedi:

“13. yüzyılda bütün Avrupa kana bulanmışken, kardeş kavgası, mezhep kavgası, ırk, senben kavgası içine sürüklenmişken, bu insanlar insan demişler, insanlar eşit demişler, insanları birbirine kardeş saymışlar, sevgiyi önermişler, dostluğu ve barışı önermişler. (...) Bunları söyleyen insanları biz çağdaş Sosyal Demokrat anlayışımızın temeli saymakta hiç kuşkusuz çok haklıyız. (...) Biz ‘yerli’ bir hareketiz, bir Anadolu hareketiyiz. Bir toplum hareketiyiz.”⁴⁴ CHP’nin 34. Olağan Kurultayı’na (17-18 Temmuz 2012) sunulan Parti Meclisi Çalışma Raporu’nda da şu değerlendirme yer alıyordu:

“CHP’nin Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşu ve çok partili yaşama geçişten sonra gerçekleştirdiği üçüncü büyük devrim, sosyal demokrasidir. Sosyal demokrasi, dördüncü büyük dönüşüm olan özgürlükçü demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Sosyal demokrasi, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ilkeleriyle, özgürlükçü demokrasiyi hayata geçirmenin

43 Ahmet Taner Kışlalı, “Tartışma: Kemalizm ve Sosyal Demokrasi,” *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, 6/1996, s.71.

44 Deniz Baykal: *CHP ve Anadolu Sol’u*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.84-85.

ve sağlam temellere oturtmanın en önemli şartıdır. Çünkü yalnızca sosyal açıdan yeterince korunan insan özgür olabilir. Türkiye’de sosyal demokrasi mirasının sahibi olan CHP, özgürlükçü demokrasiyi gerçekleştirerek Türkiye’nin dördüncü büyük dönüştürme imza atacaktır.”⁴⁵

1992 yılından itibaren gerek ABD’nin doğrudan veya Soros’un Açık Toplum Vakfı gibi kuruluşları aracılığıyla, gerek AB ülkelerinin doğrudan çeşitli projelerle veya Friedrich Ebert Vakfı⁴⁶ gibi kuruluşlar aracılığıyla Türkiye’deki bazı sosyal demokrat kuruluşlara aktardıkları kaynakların amacı, Türkiye Cumhuriyeti’ni ve Türk Milleti’ni var eden Kemalist Devrim’e darbe indirmek ve Türkiye’yi parçalamak amacıyla kullanılan etnik milliyetçiliği ve cemaatçiliği güçlendirmektir.

1992-2010 döneminde ve 2010 yılından günümüze, Türkiye’de ABD ve AB’nin mali açıdan da desteklediği sosyal demokrat dernek ve vakıflar ortaya çıktı. Almanya Devleti tarafından finanse edilen Friedrich Ebert Vakfı’nın Türkiye faaliyetleri de yoğunlaştırıldı.

CHP, 9.9.1992 günü toplanan 25. Kurultay’ında yeniden faaliyete geçerken, bu gelişmelerden etkilendi. SHP’nin 19.2.1995 günü CHP’ye katılmasıyla, Kemalist Devrim mirası daha sistemli bir biçimde tahrip edilebildi. CHP, son 25 yıldır ve özellikle de 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu’nun genel başkanlığa getirilmesinden itibaren, uygulamada, söylemde ve giderek program ve kurultay belgelerinde Kemalist Devrim’in mirasını büyük ölçüde reddetti.

6.11.1994 tarihli SHP-CHP Bütünleşme Protokolü’nde şu değerlendirme yer alıyordu:

“Atatürk’ün kurduğu laik, demokratik Cumhuriyetimizin temel ilke ve değerlerine yönelik saldırıların yoğunlaştığı, ulusal bütünlük ve can güvenliğine yönelik tehditlerin arttığı, insan onurunu ve haklarını koruyabilmenin,

demokrasiyi yaşatabilmenin zor koşullarla karşı karşıya kaldığı, emeğin değerlendirilemediği, üretimin ve sanayileşmenin yeterince geliştirilemediği, bölüşümün iyileştirilemediği günümüz Türkiye’de, sosyal demokratların, solun bütünlüğünün sağlanması sorunlarının aşılabilesinin temel güvencesidir.”⁴⁷

Bu konudaki güncel gelişmeler *Teori*’nin bu sayısında diğer yazılarda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır ve burada tekrarlanmayacaktır.

Sosyal demokrasinin “ilerici” ve “sol” gibi gözüken söyleminin arkasında emperyalizmle uzlaşma ve hatta emperyalizme destek vardır. Halbuki günümüz dünyasında ilericiliğin ve solculuğun temel ölçütü, emperyalizme karşı çıkmaktır. Bu nedenle de çağımızda sosyal demokrasi gericedir ve Kemalizm’in karşıtıdır.

Dr. Doğu Perinçek, 2007 yılında yayımlanan “Sosyaldemokrasinin Kemalist Devrim’i Reddi”⁴⁸ yazısında sosyal demokrasinin emperyalizmle bağını ve bu anlayışın Kemalizmle nasıl kökten çatıştığını şöyle anlatıyordu:

“Sosyaldemokrasi, Kemalist Devrim’i tasfiye ederek ve ondan vazgeçerek Türk siyasal hayatına oturdu. (...) Kemalist Devrim, Ezilen Dünya’nın devrimidir; emperyalizme karşıdır. Sosyal demokrasi, Batı emperyalizminden yanadır ve Ezilen Dünya’ya karşıdır.”

“Sosyaldemokrasi ise emperyalizme bağlıdır; kökü dışarıdadır. Sosyaldemokrasi, kendi devrim sürecimizden çıkmamış, o devrimi bastırmak isteyen emperyalist güçler bize dayatmış. (...) Sosyaldemokrasi ile Kemalist Devrim karşıt konumdadırlar ve bu konuda berraklaşmak, bugün Sosyaldemokrat akımın içinde yer alan halkçı ve yurtseverlerin temel meselesidir.”

CHP’nin 1992 ve özellikle 2010 sonrasında izlediği politika, milli demokratik devrimin bağımsız bir ulus-devlet kurma, çağdaş bir millet yaratma ve insanları kulluktan kurtarma

45 CHP, 34. Olağan Kurultay Parti Meclisi Çalışma Raporu (17-18 Temmuz 2012), Ankara, 2012, s.165-166.

46 Friedrich Ebert Vakfı ile ilgili olarak bkz. Necip Hablemitoğlu, *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*, Otopsi Yay., İstanbul, 2001, s.41-43.

47 *CHP-SHP Bütünleşme Genel Kurulu, Ana İlkeler ve Temel Hedefler Bildirgesi*, CHP Yay., Ankara, 1995, s.35.

48 *Teori*, Haziran 2007, s. 8 ve 18.

hedeflerinin gerçekleştirilmesinde temel ilkeler olan 6 Ok'tan kopmuştur. Yeni-CHP, Kemalist Devrim'in mirasını reddetmiş, emperyalizmin sosyal demokrasi anlayışını benimsemiştir.

CHP bugün NATO'ya, Avrupa Birliği'ne, ABD emperyalizminin bölgemizdeki politikalarına karşı değildir. Emperyalizmin bir aleti konumundaki Sosyalist Enternasyonal'e üyelik de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Türkiye'yi yabancı güçlere şikayet etmek ve Türkiye'deki sorunların çözümünde emperyalist güçlerden medet ummak, Kemalizmin inkarıdır. ABD görevliliğiyle suçlanan bir kişinin CHP'deki görevini sürdürmesi de anlamlıdır. Ayrıca Fethullahçı casusluk ve terör örgütüne ve onun ABD emperyalizmiyle bağına ilişkin net tavır almak Kemalizmin gereğiiken, casusluk örgütünün cezalandırılan unsurlarına sahip çıkma anlamına gelecek bir tutum benimsemek de yanlıştır. Emperyalizmin iş birlikçiliğinin ötesinde kara gücü olduğu açıklanan bölücü terör örgütünün legaldeki uzantılarına yönelik operasyonlar karşısında alınan tavır da Kemalist ilkelere uygun değildir. Özelleştirmeyi savunmak, üniter devlet yapısını zayıflatacak biçimde yerel yönetimlerin güçlendirilmesinden yana olmak da milli demokratik devrimin günümüzdeki amaçlarıyla çelişmekte, emperyalizmin Türkiye'yi bölme planlarıyla örtüşmektedir.

Türkiye'de etnik kimliği öne çıkaran, ana dilinde eğitimi ve kamu hizmetlerini savunan, zorunlu askerlik hizmetine karşı çıkan, kamu hizmetlerinin ağırlıklı olarak merkezi devlet tarafından yerine getirilmesi yerine yerel yönetimleri tercih eden, dolaylı biçimde de olsa inanç ve ümmet kimliğini öne çıkaran anlayışlar milletleşme sürecini tersine çevirir ve Kemalist Devrim'in düşmanıdır.

Zaten kanun dışı olan tarikatlarla ve cemaatlere hoşgörülle bakmak, "toplum önderi" adı altında şeyhlere, aşiret reislerine ve toprak ağalarına özel bir önem vermek ve benzeri anlayış ve uygulamalar da Kemalist Devrim'in inkarıdır.

Kemalist Devrim ve sosyal demokrasi konularına bu açıdan bakıldığında, ikisinin birbirini tamamlamadığı, birçok açıdan birbirinin zıttı olduğu görülecektir. Olayın özü, emperyalizme karşı alınan tavidir. Kemalizm, bağımsızlıkçıdır ve anti-emperyalisttir. Sosyal demokrasi ise emperyalist ülkelerde emperyalizmin iş birlikçisi, Türkiye gibi ülkelerde emperyalizmin aletidir.

Sonuç

Toplumsal ve siyasal süreçler mecburiyetlerle ilerler.

Türkiye, varlığını sürdürebilmesi ve sorunlarını çözebilmesi için Kemalist Devrim'e geri dönmek ve Kemalist Devrimi daha da geliştirmesinin bir zorunluluk olduğu bir süreç girmiştir.

Emperyalizmle mücadeleyi temel almayan bir anlayışın Türkiye'nin varlığını sürdürebilmesi ve sorunlarını çözebilmesi olanaklı değildir. Bölücü terör örgütü ve her türlü ayrılıkçı hareketle, Fethullahçı casusluk ve terör örgütüyle ve IŞİD gibi gerici yapılarla mücadele ancak emperyalizmle mücadele temelinde başarılı olabilir. Sosyal demokrasi ise, bu düşmanlarla mücadele konusunda kararsızlık yaratmakta, zorluk çıkarmaktadır.

Günün siyasal görevi, sosyal demokrasinin bu iş birlikçi tavrını bilimsel dayanaklarıyla birlikte sabırla anlatmak ve Kemalist Devrimi, işçi sınıfının toplumun yaklaşık dörtte üçünü oluşturduğu koşullarda geliştirerek savunmaktır.